

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

**MAHKEME SİCİLLERİNE GÖRE XVI. YÜZYILIN
İKİNCİ YARISINDA (1550–1565) BURSA VAKIFLARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fatma KIRÇIL AKKOÇ

BURSA 2010

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

**MAHKEME SİCİLLERİNE GÖRE XVI. YÜZYILIN
İKİNCİ YARISINDA (1550–1565) BURSA VAKIFLARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fatma KIRÇIL AKKOÇ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Osman ÇETİN**

BURSA 2010

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslâm Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda 700622002 numaralı Fatma KIRÇIL AKKOÇ'un hazırladığı "MAHKEME SİCİLLERİNE GÖRE XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA (1550-1565) BURSA VAKIFLARI" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 09/03/ 2010 günü 15:00 - 16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı (başarılı/başarısız) olduğuna oybirliği (oybirliği/oyçokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Osman Çetin
Uludağ Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doc. Dr. Nejde Bilgin
Uludağ Univ.

Dr. Nejde Bilgin

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Mefail Hızlı
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Uludağ Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 20.....

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslâm Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda 700622002 numaralı Fatma KIRÇIL AKKOÇ'un hazırladığı "MAHKEME SİCİLLERİNE GÖRE XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA (1550-1565) BURSA VAKIFLARI" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin(başarılı/başarısız) olduğuna(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 20....

ÖZET

Yazar	: Fatma KIRÇIL AKKOÇ
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: İslâm Tarihi Ve Sanatları Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı	: İslâm Tarihi Bilim Dalı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xi + 96
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışman(lar)ı	: Prof. Dr. Osman ÇETİN

MAHKEME SİCİLLERİNE GÖRE XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA (1550–1565) BURSA VAKIFLARI

İslâm'ın yardımlaşma ile ilgili emir ve prensiplerinden doğan vakıf sistemi, asırlarca insanlığa hizmet etmiş dinî ve sosyal bir müessesedir. Eğitim, din, ticaret ve sağlık gibi insanların ihtiyaç duyduğu her alanda hizmet veren vakıflar, Osmanlı Devleti döneminde de İslâm Medeniyeti'ni oluşturan önemli fonksiyonlar icrâ etmiştir. Bu çalışmada Bursa Mahkeme Sicilleri içerisinde 1550–1565 dönemine ait vakfiye kayıtları incelenmiştir. Vakıflar, vakıf kurucularına, sosyal statülerine, vakfedilen mülkün çeşidine ve vakfın kuruluş amacına göre kategorilere ayrılmıştır. Dönemin sosyal yaşantısını, ekonomik düzeyini, bireyler arası ilişkileri ve birey-devlet ilişkilerini, vakıf kayıtlarından elde edilen bilgiler ışığında tahlil etme imkânı olmuştur. Bir süre Osmanlı Devleti'nin başkentliğini yapmış Bursa'nın, başkentin İstanbul'a taşındıktan sonraki tarihsel sürecini ve bu sürecin içerisinde sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı sağlayan, dinî, sosyal ve ticari hizmetlerin olmazsa olmazı haline gelen vakıfların fonksiyonları ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler

Bursa
vakfiye

vakıf

vâkıf

mahkeme sicilleri

ABSTRACT

Yazar : Fatma KIRÇIL AKKOÇ
Üniversite : Uludağ University
Anabilim Dalı : Department Of History And Arts Of Islam
Bilim Dalı : History Of Islam
Tezin Niteliği : MA Thesis
Sayfa Sayısı : xi+ 96
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Osman ÇETİN

WAQFS OF BURSA ACCORDING TO COURT RECORDS IN THE SECOND HALF OF 16th CENTURY (1550–1565)

Waqf foundation, which arose from the orders and principles of Islam regarding benevolence, is a religious and social foundation that served to humanity for centuries. Waqfs, which provides service on every fields related to needs of community such as education, religion, trade and health, carried out important functions that established Islamic Civilization in the age of Ottoman Empire. From court records of Bursa, the waqf records of period of between 1550 and 1565 were analyzed. The waqfs were classified according to the founders and their social status, kinds of endowed asset and aims of their foundation. Throughout the research, it was analyzed social life and economic level of the term, interpersonal relations and individual-state relations in consideration of data from the waqf records. It was examined historical process of Bursa -the capital of Ottoman Empire for a time- in the time after Istanbul became the capital of the Ottoman Empire, and the functions of the waqfs, which assured social benevolence and solidârité and became sine qua non for religious, social and commercial services.

Key Words

Bursa
court records

charitable foundation (waqf
waqf charter

founder

ÖNSÖZ

Bu çalışmada XVI. yüzyılın ikinci yarısında, 1550 ile 1565 yılları arasında Bursa'da kurulan vakıflar incelenmektedir. Ele alınan zaman dilimi, Osmanlı'daki vakıf kurumu için önemli bir dönemdir. 16. yy.da ekonomik açıdan oldukça güçlenen Osmanlı Devleti'nde, vakıflar da sosyal hayatta icra ettikleri fonksiyon açısından zirveye ulaşmıştır. Başlangıcı Hz. Peygamber dönemine kadar götürülen vakıf müessesesi, ilk dönemlerde bir sadaka-i câriye algısı içerisinde değerlendirilmiş, özellikle Osmanlı'nın klasik döneminde kurumsallaşarak sosyal ve ekonomik hayatın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Bu klasik dönem, vakfın mahkemelerce resmi kayıtlarının tutulduğu, mütevellilerce yönetildiği, işletilmesi için vakfedilen menkul ve gayrimenkullerin ekonomik çarkın dönmesine yardımcı olduğu bir dönemdir. Osmanlı Devleti'ne uzun yıllar başkentlik yapmış olan Bursa, bu dönemde de gerek ticaretin merkezi olması ve gerekse kurulan vakıfların sayısı açısından incelenmeye değer bir şehir olmuştur.

Bu çalışmada bahsi geçen yıllar arasındaki Bursa Şer'iyye Sicilleri'nde yer alan vakfiyeler incelenmiş, elde edilen bulgular ışığında dinî, sosyal ve ekonomik hayatın dinamikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Vakıf kurucularından ve vakfettikleri menkul ve gayrimenkullerden hareketle toplumsal tabakalaşma çözümlenmeye çalışılmış, gündelik hayat, eğitim öğretim hizmetleri, dinî ve hayrî hizmetlerin durumu ve organizasyonu belirlenmiştir.

İncelenen vakfiyeler ışığında çalışma, üç bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde sosyal statülerine göre ve cinsiyetlerine göre vakıf kurucuları incelenmiştir. İkinci bölümde vakfedilen mülkler menkul ve gayrimenkul olarak incelemeye tabi tutulmuştur. Vakfiyelerde en fazla para vakıflarına rastlanmıştır. Para vakıflarının incelenen dönemde sosyal hayattaki yeri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise bu vakıflardan kimlerin yararlandığı, vakıf kurucularının şartları ve vakıfların hizmet esasları ele alınmıştır. Buna göre dinî, sosyal ve ailevi vakıflar ile eğitim ve Haremeyn vakıfları tespit edilmiştir. Elde edilen bilgiler grafik ve tablolarla zenginleştirilerek görsel materyaller oluşturulmuştur. Tablolarda, vakıf kurucuları ve neler vakfettikleri, vakfın bulunduğu yer ve vakfiyenin numarası verilmiştir. Ekler bölümünde ise, bazı

vakfiyelerin suretleri koyulmuştur. Ayrıca incelenen tüm vakfiyelerin bilgileri de tablo halinde verilerek bundan sonraki araştırmalara yardımcı olunması hedeflenmiştir.

Tezin her aşamasında bilgisinden ve fikirlerinden istifade ettiğim, desteğini her zaman hissettiğim saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Osman ÇETİN'e, vakfiyelerin okunmasında karşılaştığım zorluklarda yardımını esirgemeyen değerli arkadaşım Osman ÜLKER'e, bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme, ayrıca desteğini her zaman yanımda hissettiğim, çalışmam esnasında fikirlerinden istifade ettiğim, tezimin şekillenmesinde bana önemli katkılar sağlayan eşim Yunus AKKOÇ'a teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışma, Bursa tarihine küçük bir katkıda bulunursa amacına ulaşmış olacaktır.

Bursa 2010

Fatma KIRÇIL AKKOÇ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
TABLolar VE GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	12

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUCULARINA GÖRE VAKIFLAR

I. SOSYAL STATÜLERİ AÇISINDAN VÂKIFLAR	15
A. ASKERÎ SINIF	16
1. İlmîyeye Mensup Vakıf Kurucuları	16
2. Seyfiyeye Mensup Vakıf Kurucuları	21
3. Tarikat Mensuplarının Kurduğu Vakıflar	23
B. REAYA SINIFI.....	24
1. Tüccarların Kurduğu Vakıflar	25
2. Esnafın Kurduğu Vakıflar	26
3. Azatlıların Kurduğu Vakıflar	29
4. Statüsü Belli Olmayanların Kurduğu Vakıflar	34
II. CİNSİYETLERİ AÇISINDAN VAKIF KURUCULARI	41

İKİNCİ BÖLÜM

MEVKÛFÂTA GÖRE VAKIFLAR

I. GAYRİMENKUL VAKIFLAR	45
II. MENKUL VAKIFLAR.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİZMET AMAÇLARINA GÖRE VAKIFLAR

I. DİN HİZMETLERİ	61
II. SOSYAL HİZMETLER	64
III. EĞİTİM HİZMETLERİ	67
IV. HAREMEYN VAKIFLARI	69
V. AİLEVİ VAKIFLAR	71
KAYNAKLAR	75
EKLER	78
ÖZGEÇMİŞ	107

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.md.	Adı Geçen Madde
a.g.t.	Adı Geçen Tez
a.g.tb.	Adı Geçen Tebliğ
a.y.	Aynı yer
b.	Bin (Oğul)
B.Ş.S.	Bursa Şer'iyeye Sicilleri
Bkz.	Bakınız
bt.	Binti (Kız)
BYEBEK	Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi
c.	Cilt
çev.	Çeviren
D.İ.A.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
D.İ.B.	Diyanet İşleri Başkanlığı
der.	Derleyen
ed.	Editör
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
H.z.	Hazreti
karş.	Karşılaştırmamız
m.	Miladî
M.E.B.	Milli Eğitim Basımevi
mad.	Madde
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
sy.	Sayı
T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu
T.V.Y.	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
ts.	Basım tarihi yok
U.Ü.İ.F.D.	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
v.d.	Ve diğerleri
V.G.M.	Vakıflar Genel Müdürlüğü
vb.	Ve benzeri
Y.K.Y.	Yapı Kredi Yayınları
y.y.	Yüzyıl

TABLolar VE GRAFİKLER LİSTESİ

Tablo 1 - İlmîyeye Mensup Vakıf Kurucuları	17
Tablo 2 - İlmîye Sınıfına Ait Menkul ve Gayrimenkul Mevkûfât.....	20
Tablo 3 - Seyfiyeye Mensup Vakıf Kurucuları	22
Tablo 4 - Seyfiyeye Mensup Vakıf Kurucularına Ait Menkul ve Gayrimenkuller	23
Tablo 5 - Tarikat Mensubu Vakıf Kurucuları.....	24
Tablo 6 - Tarikat Mensubu Vakıf Kurucularına Ait Menkuller ve Gayrimenkuller	24
Tablo 7 - Tüccarların Kurduğu Vakıflar.....	25
Tablo 8 - Esnafın Kurduğu Vakıflar.....	27
Tablo 9 - Esnafın Kurucusu Olduğu Vakıflara Ait Menkul ve Gayrimenkuller	28
Tablo 10 - Azatlı Kadınların Kurucusu Olduğu Vakıflar	30
Tablo 11 - Azatlı Kadınların Kurucusu Olduğu Vakıflara Ait Menkul ve Gayrimenkuller	31
Tablo 12 - Azatlı Erkeklerin Kurucusu Olduğu Vakıflar	32
Tablo 13 - Azatlı Erkeklerin Kurucusu Olduğu Vakıflara Ait Menkul ve Gayrimenkuller	34
Tablo 14 - Statüsü Belli Olmayanların Kurduğu Vakıflar.....	35
Tablo 15 - Statüsü Belli Olmayanların Kurduğu Vakıflara Ait Menkul ve Gayrimenkuller	39
Tablo 16 - Kurucularının Cinsiyetlerine Göre Vakıflar.....	41
Tablo 17 - Gayrimenkul Vakıfların Türlerine ve Vâkıfların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	46
Tablo 18 - Mevkûfâta Göre Vakıflar	48
Tablo 19 - Para Vakfi Yapanların Statülerine Göre Dağılımı	50
Tablo 20 - Para Vakfeden Vâkıfları, Vakfettikleri Para Miktarını Ve Kâr Oranlarını Gösterir Tablo.....	52
Tablo 21 - Menkul Vakıfların Türlerine ve Vâkıfların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	58
Tablo 22 - Hizmet Amaçlarına Göre Vakıfların Dağılımı.....	59
Tablo 23 - Dinî Vakıflar	62
Tablo 24- Sosyal Vakıflar.....	64
Tablo 25 - Hizmet Amaçlı Vakıfların Kurucularının Statülerine Göre Dağılımı.....	65
Tablo 26 - Eğitim Vakıfları	68

Tablo 27 – Haremeyn Vakıfları	70
Tablo 28 - Ailevi Vakıflar	72
Grafik 1 : Vâkıfların Sosyal Statülerine Göre Vakıf Oranları	40
Grafik 2:Kurucularının Cinsiyetlerine Göre Vakıfların Oranı	43
Grafik 3 - Hizmet Amaçlarına Göre Vakıfların Yüzdelerik Dağılımları.....	61
Grafik 4 – Dinî Vakıfların Yüzdelerik Dağılımı.....	63
Grafik 5 – Sosyal Vakıfların Yüzdelerik Dağılımları	67
Grafik 6 – Eğitim Vakıflarının Yüzdelerik Dağılımları	69
Grafik 7 – Haremeyn Vakıflarının Yüzdelerik Dilimleri	71
Grafik 8 – Ailevi Vakıfların Yüzdelerik Dilimleri	72

GİRİŞ

Mahkeme sicilleri, bir şehrin tarihini, halkın sosyal yaşantısını, iktisadî durumunu yansıtan en önemli belgelerdir. Bu belgelerin tarihi bir kaygı içinde yazılmamış olması birinci derecede güvenilir kaynaklar olarak başvurulmasına imkân sağlamıştır.

Bursa Mahkeme Sicilleri en eski ve zengin kaynaklara sahiptir. Bursa Mahkeme Sicilleri ile ilgili çeşitli araştırmalar mevcuttur. Ancak sicillerin fazlalığından dolayı okunmayı bekleyen pek çok belge de bulunmaktadır. Bu çalışmada Bursa Şer'iyeye Sicilleri'nin çok az bir kısmı tahlil edilmiş ve bilim insanının istifadesine sunulmuştur.

Sicillerde tereke, nikâh, boşanma, hibe, alışveriş, vakıf kayıtları vb. kayıtlar bulunmaktadır. Bu araştırmanın temel konusu olan vakıf, malını vakfetmek isteyen kişinin, mahkemede, kadının ve şahitlerin huzurunda vakfettiği mülkü ve şartlarını beyan etmesi sureti ile kayıt altına alınan belgelerden oluşmaktadır. Vakfiyenin bir nüshası mahkeme kayıtlarında tutulup bir nüshası ise vakfeden kişiye verilerek, vakfiye belgeleri ve dolayısı ile vakıflar daha korunaklı hale getirilmiş, vâkıftaki metin kaybolsa bile, aslı mahkemede olduğu için kolaylıkla vakfiyelere ulaşılması sağlanmıştır. Ayrıca vakfi kontrol ederek şartları yerine getirecek 'mütevelli' denilen kimseleri de vâkıf kendisi belirleyebilmiştir. Bu tedbirlerle vakıf şartlarında her hangi bir değişiklik yapılması engellenmiştir.

XVI. yy.'ın ikinci yarısında, 1550- 1565 yılları arasındaki vakfiyeleri ele alan bu çalışma, Bursa Mahkeme Sicillerinden elde edilen veriler ışığında hazırlanmıştır. Ancak, vakıf kurumunun hukuki ve tarihi boyutunun incelenmesinde, kavramların anlaşılmasında ve tasniflerin yapılmasında çeşitli kaynaklara da başvurulmuştur. Bu

kaynakların başında Ahmet Akgündüz'ün "İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi" adlı çalışması ile Ali Himmet Berki'nin "Vakıflar" adlı eseri yer almaktadır. Ayrıca özellikle birinci bölümde yer alan vâkıflar hakkındaki bilgilere ulaşmak için Kâmil Kepecioğlu'nun "Bursa Kütüğü" adlı eserinden yararlanılmıştır. "Osmanlı" ve "Türkler" adlı kitaplardaki birçok makale ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan "Vakıflar" dergisi de istifade edilen kaynaklar arasındadır.

Ele alınan döneme ait 51 adet Bursa Mahkeme Sicil defteri taranmıştır. 19 defterde vakfiye metinleri bulunmuş, 30 defterde ise vakfiye kayıtlarına rastlanmamıştır. Toplam 123 vakfiye tespit edilmiştir. Çalışma kapsamına giren A 61 ve A 66 numaralı defterlerdeki kayıtlar silik olduğu için okunamamıştır. Sözü edilen siciller Bursa Büyük Şehir Kütüphanesi'ndeki mikrofilmlerden taranmıştır. Ancak belgelerin okunamaması, bazı defterlerin bulunamaması, bilgilerin kaydedilememesi gibi sıkıntılarla karşılaşmış ve çalışmanın devamı İSAM Kütüphanesi'ndeki mikrofilmler taranmak sureti ile sağlanmıştır.

Elde edilen vakfiye suretleri okunup tercüme edilmiş ve vakfin üç önemli unsuru olan vâkıf, mevkûf ve mevkûfun lehlerine (hizmet amaçlarına) göre tasnif edilmiştir. Fakat bir vâkıfın birden çok kategoride yer alabilmesi veya bir vakfin değişik alanlarda hizmet edebilmesi sebebi ile tasnifte kesin sınırların çizilmemesine özen gösterilmiştir. Sosyal statüleri açısından ele alınan vâkıfların kategorileri belirlenirken bu konuda daha önce yapılan çalışmaların sınıflandırması gözden geçirilmiş, araştırmaya uygun bir tasnif çalışması oluşturulması hedeflenmiştir.

İncelenen vakfiyelerin büyük bir kısmının dili Arapçadır. Yer isimlerinin dahi Arapça olarak kullanılması, dönemin yazışma dilinde Arapçanın ağırlığını göstermektedir. (Sûku'l-Feres=At Pazarı v.b.) Vakfiye suretlerinin kayıt altına alınmasından günümüze kadar, özellikle mikrofilmlere aktarılanlara kadar, geçen sürede bazı bölümlerinin silinmiş olması okumayı zorlaştırmıştır. Okunamayan kelimeler (...) şeklinde gösterilmiştir. Okunan kelimedenden emin olunamadığında ise kelimenin yanına (?) koyulmuştur. Tezin yazımında, Türkçede kullanılan kelimelerin de 'Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne uygun olmasına özen gösterilmiştir.

Taranan vakfiyelerde kendine has üslup tespit edilmiştir. Vakfiyeler genellikle Hz. Muhammed'e salâvat, ayet ve hadislerle başlayıp, vâkıfın kim olduğu belirtildikten sonra, vakfın salih bir niyet, temiz kalp ve selim akıl ile yapıldığı, vakfedilen malın helal yollarla kazanıldığı belirten ifadelerle devam etmektedir. Bu ifadeler vâkıfın vakfi hangi ruh hâleti içinde vakfettiğini tespit etmek açısından önem arz etmektedir. Vakfiyelerde vakfedilen malın özellikleri, vâkıfın şartları ve mütevellî ile şahitlerin kimler olduğu ayrıntılı olarak yer almaktadır. Vakfiyenin sonunda ise vakfın, müctehidlerin görüşüne göre sahih olduğunu ifade eden, şartları değiştirenler ya da uygulamayanlar olursa onların Allah'ın lanetine maruz kalması için beddua cümleleri bulunmaktadır. Bunun için de genellikle Bakara suresinin 181. ayetine yer verilmiştir. ("Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah işitir ve bilir.") Vakfiye en son olarak şahitlerin ve tarihin kaydedilmesi ile son bulmaktadır. Uzun vakfiyelerde bütün bu sıra takip edildiği gibi sadece vakfeden kişinin, vakfedilen malın ve şartların yer aldığı kısa vakfiyeler de mevcuttur. Ayrıca bazı vakfiyelerde vakfetme işlemi bittikten sonra, vakfeden kişinin vakfından vazgeçmesi ve daha sonra tekrar aynı şartlarda vakfetmesi olayı tespit edilmiştir. Bu durum Hanefî fihhına göre açıklanmaktadır. Zira Hanefî fihhına göre, vakfeden kişinin vakfettiği maldan bir kereye mahsus olmak üzere vazgeçme hakkı vardır. Vâkıf, kendisinden sonra vakfi kullanacak kişilerin vakıftan vazgeçmelerinin ve vakfın bu yolla geçersiz kılınmasının önüne geçmek için bu yola başvurmuş ve hile-i şeriyeye yapmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUCULARINA GÖRE VAKIFLAR

I. SOSYAL STATÜLERİ AÇISINDAN VÂKIFLAR

Birçok fetihle birlikte topraklarını genişleten Osmanlı Devleti, farklı ırklara mensup insanlardan meydana geliyordu. Devletin temel taşını oluşturan halk, dinî, idâri ve iktisadi şartlara göre sınıflara ayrılmıştı. Toplum, din bakımından müslim, gayrimüslim, idari açıdan da askeriye ve reaya olarak sınıflandırılmıştı. Askerî sınıfın en üst basamağında devlet yönetiminde birinci derecede söz sahibi olan padişah ve sarayda yaşayanlar yer alıyordu. Saray halkını ise padişahın aile fertleri ve hocalar, kazaskerler, defterdarlar gibi devlete hizmet eden görevliler oluşturuyordu. Klasik dönem Osmanlı toplumunda devlete hizmet eden görevliler padişah beratıyla göreve getiriliyor, bu sınıflar ise seyfiye, kalemiye ile ilmiye olarak adlandırılıyordu.

Osmanlı Klasik döneminde askerî sınıf dışında geçimini tarım, ticaret ve hayvancılık alanında üretim yaparak sağlayan ve devlete vergi vermekle yükümlü olan reaya sınıfı vardı. Reaya, bir iktidarın gözetimi ve sorumluluğu altında yönetilenler manasında kullanılıyordu. Reayadan köylerde oturanlar tarım ve hayvancılıkla, yaylak ve kışlaklarda göçebe olarak yaşayanlar ise hayvancılıkla geçimlerini sağlıyordu. Şehirlerde oturanlar ise ticaret ve sanat ile meşgul oluyorlardı.¹

İlk bakışta halkın bu şekilde sınıflara ayrılması katı bir kast sisteminin varlığını çağrıştırmaktaysa da durum gerçekte daha farklıydı. Sınıflar arasında homojen bir yapı vardı ve geçişler çok kolay gerçekleşiyordu. Örneğin köylü statüsünde yaşayan kişi aldığı eğitimle ilmiye sınıfına geçebiliyor hatta sadrazam olabiliyordu. Bu

¹ Yediyıldız, Bahaeddin, “Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış”, *Türkler*, I-XXI, ed. Hasan Celal Güzel v.d., c. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 180–215, s. 201–205.

sınıflandırma, Klasik Dönem Osmanlı toplumunu daha iyi anlamak için sistemleştirilmiştir. Çünkü bir kâtip görevinden ayrılıp ticaretle ya da tarımla da uğraşabiliyordu.²

Çalışmanın bu kısmında 1550–1565 yılları arasında Bursa Mahkeme kayıtlarında tespit edilen vakfiyeler üzerinden, vakıf kurucularının toplum içindeki sosyal statülerine ve cinsiyetlerine göre bir değerlendirme yapılacaktır. Fakat sosyal statüler açısından kesin sınırlar çizilemediği için, çalışmada bir vâkıf birkaç bakımdan değerlendirilmeye tabi tutulabilmiştir. Tespit edilen sosyal statüler belli başlı ünvanlardan çıkarılan kişisel kanaatlerle belirlenmiştir.

A. ASKERÎ SINIF

Askerî sınıfı padişah ve ailesinin yanında, ilmiyeye, kalemiyeye ve seyfiyeye dahil olanlar oluşturmaktaydı. Bu sınıfa mensup kimseler, hazineden veya tımar sistemindeki gelirden para alırlardı.³ Görevleri ise şer‘i ve örfî hukuku uygulayarak ülkede adaleti ve halkın refahını sağlamaktı.⁴

Bursa üzerine yapılan bazı çalışmalar, XVI. yy.’da burada kurulan vakıfların, genelde asker kökenli vâkıflarca oluşturuldukları bilgisini vermektedir.⁵ Ancak bu bilgi XVI. yy.’ın tamamını kapsamaktadır. Bizim ele aldığımız 1550–1565 tarihleri arasında böyle bir genelleme yapılamamıştır.

Bu bölüm, ele alınan vakfiyelerin verileri ışığında, ilmiye, seyfiye ve saray halkı olarak tasnif edilerek her bir sınıf ayrı ayrı incelenecektir. Ayrıca vakıf kurucusu olan tarikat mensupları da bu kategoride değerlendirilecektir.

1. İlmiyeye Mensup Vakıf Kurucuları

Osmanlı Devleti’nin ilme ve ilim adamlarına verdiği önem herkesçe malumdur. Bundan dolayıdır ki, başka yerlerde bulunan pek çok bilim adamı Osmanlı Devleti’nin

² Yediyıldız, a.g.m., s. 205-206; Tabakoğlu, Ahmet, “Osmanlı İçtimâî Yapısının Ana Hatları”, *Osmanlı*, I-XII, ed. Güler Eren, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 19–32, s. 24.

³ Tabakoğlu, a.g.m., s. 21.

⁴ Yediyıldız, a.g.m., s. 192.

⁵ Çiftçi, Cafer, Bursa’da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri, Gaye Yayınları, Bursa, 2004, s.47.

himayesine sığınmıştır.⁶ Bu kişiler sadece bilgi üretip bunları öğretmekle kalmamış, başta adaletin sağlanması ve din işlerinin yönetimi olmak üzere sosyal hayatın hemen hemen her alanında kendilerini göstermişlerdir. Ele alınan vakfiyelerde, ilmiye sınıfının diğer sınıflara oranla daha fazla olması bu tezi doğrulamaktadır.

İlmiye sınıfının en üst basamağını sarayda şehzadelere eğitim veren hocalar oluşturuyordu. Bunlar gündüz sarayda görev yapar, gece evlerine giderlerdi.⁷

Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfına mensup bulunan kişiler için, kendilerine verilen değere atfen, 'Efendimiz' manasına gelen 'Mevlânâ' sıfatı kullanılırdı.⁸

Aşağıda ilmiyeye mensup vakıf kurucularının ismi ve vakıfları tablo olarak verilmiştir.

Tablo 1 - İlmiyeye Mensup Vakıf Kurucuları

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bahçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
1	İmam Mevlânâ Muslihuddin b. Muhammed	E	İmam	1	1				1			1000		Kurtoğlu Mahallesi	A45-69a
2	Mevlânâ Kasım Halife b. Abdül Alim	E		1							60			Şeker Hoca Mahallesi	A45-154a
3	Seyyid Muhammed Çelebi b. Hüseyin	E		3	1	1			1			3000		Havuz (?) Mahallesi	A45-335a
4	İmam Mevlânâ Muslihuddin b. Muhammed	E	İmam	1	1				1			1000		Kurtoğlu Mahallesi	A45-69b
5	Bursalı Seyyid Muhammed Çelebi b. Hasan	E		3				1	1			3000		İbn Kayagan Mahallesi	A45-334b

⁶ Kazıcı, Ziya, "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devletinde İlmi Hayat", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, yay. haz., Mahir Aydın, 2. bas., Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999, ss. 135, s. 138.

⁷ Yediyıldız, a.g.m., s. 192-193.

⁸ Sami, Şemseddin, *Kamus-i Türkî*, Akdem Matbaası, İstanbul 1317-1898, s. 1432.

Sıra	Vâkuf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bahçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
6	İmam Nîmeti Hoca b. Abdullah	E	İmam	2		4			1					Tahta Kale-Şeyh Paşa Mahalleleri	A63-79b
7	İmam İbrahim b. Hacı Ali	E	İmam	1					1					(...) Mahallesi	A63-61a
8	Mevlânâ Muhammed b. Ahmed	E		1										Şeyh Paşa Mahallesi	A74-116b
9	Mevlânâ Mehmed b. Seydi Ahmed	E		1				1	1					Mes'ûd Makramevî Mahallesi	(...)
10	Müezzîn Hacı Muhyiddin b. Merhum Muslihuddin	E	Müezzîn	2										(...)	A72-179a
11	Tokatlı Mevlânâ Hüseyin Çelebi b. Mustafa Çelebi	E										6000		Maksem Mahallesi	A79-185a
12	Bursalı Katip Mevlânâ Alaaddin b. Mustafa	E	Kâtip									35000		(...)	A79-124b
13	Muhammed Çelebi b. Hacı Veli	E											400	Akbıyık Mahallesi	A79-70b
14	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E										30000		Abdal Mehmed Mahallesi	A79-38b 39a1
15	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E										11000		Abdal Mehmed Mahallesi	A79-38b 39a2
16	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E		6				1	1					Abdal Mehmed Mahallesi	A79-38b 39a3
17	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E			6									Abdal Mehmed Mahallesi	A79-38b 39a4

Sıra	Vâkıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bahçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
18	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E		2				1	1					Abdal Mehmed Mahallesi	A79-38b 39a5
19	Hacı Mustafa Çelebi b. İvaz	E										7000		Ahmed Bey Fenâri Mahallesi	A81-97a
20	Muhammed Çelebi b. İlyas	E		2	1			1			320			Nalbantoğlu Mahallesi Şehreküstü Mahallesi	A81-160a
21	İmam Abdülcebbar b. Muhammed	E	İmam							21				(...)	A111-30a
22	Abdullah Çelebi b. Muhammed	E										10000		Çırakbey Mahallesi	A130-19a
23	Mevlânâ Sinaneddin Çelebi b. Merhum Mevlânâ Ali Çelebi	E			1	2	1							Hüdavendigâr Mahallesi	A200-29b
24	Muhammed Çelebi b. Ali	E										4000		Samanlı Mevkii	A202-18a 18b
25	Muhammed Çelebi b. Ali	E										4000		Samanlı Mevkii	A202-19b
26	Hacı Süleyman b. Merhum Hacı Çalabvermiş el-Bursevî	E		2							232		400	Şeyh Paşa Mahallesi	A47-4a

İncelenen 123 vakıftan 26'sının ilmiyeye mensup kişiler tarafından kurulduğu görülmektedir. Bu hayır sahiplerinin ele alınan dönem içindeki diğer vâkıflara oranı % 20,8'dir.

Çelebi lakabı, ilk dönemlerde Padişah oğulları için kullanılıyordu. Daha sonra ise şehir terbiyesi almış, nazik, okur-yazar kişilere de bu isim takılmıştır.⁹ Bu sebeple sosyal statüleri isimlerinden çıkarılan vâkıflardan, çelebi ünvanını taşıyanların ilmiye sınıfında değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Ancak çelebilerin eli kalem tutan kişiler

⁹ Kepecioğlu, Kâmil, Tarih Lügati, y.y., Ankara, ts., s. 78.

olması, onların Mevlânâ sıfatını taşıyan hocalarla aynı konumda olduklarını da göstermemektedir. Bu durumun göz önünde tutulmasının gerekliliği unutulmamalıdır.

Tablo 2 - İlmiye Sınıfına Ait Menkul ve Gayrimenkul Mevkûfât

Sıra	Mevkûfât Çeşidi	Toplam Mevkûfât
1	Ev	28
2	Oda	11
3	Dükkân	7
4	Mektep	1
5	Bahçe	5
6	Kuyu	9
7	Kitap	21
8	Akarı (Dirhem)	612
9	Gümüş Para	115.100
10	Altın	800

Tablo 2'ye bakıldığında vakfedilen gayrimenkuller arasında ev vakfının daha fazla olduğu görülmektedir. İlmiye sınıfı içerisindeki 25 vâkıf, 28 ev vakfetmiştir. Ayrıca ilmiye sınıfı en çok kitap vakfeden sınıftır. İlmiye sınıfının kitapla olan ilişkisi düşünüldüğünde, bu yadırganamayacak bir sonuçtur.

25 vâkıftan biri mektep yaptırması ve bununla ilgili vakıf tesis etmiştir. Bu vakfi kuran Mevlânâ Sinaneddin Çelebi b. Merhum Mevlânâ Ali Çelebi hakkında bir bilgiye ise ulaşamamıştır.

Vâkıflar arasında bulunan Mustafa Çelebi b. Muhammed'e ait beş vakfa rastlanmış, 41000 dirhem, sekiz ev, altı oda, iki bahçe, iki kuyu vakfettiği kayıtlara geçmiştir. Bu vakıflardan üçü dinî, biri sosyal amaçlarla vakfedilmiştir. Altı odanın kirasından kazanılan gelir, ev ve odaların ihtiyaçları karşılandıktan sonra geriye kalırsa ailenin kullanımına verilmiştir. Bu değer ele alınan dönemde hayır konusundaki hassasiyetini göstermesi açısından önemlidir.

1558'de Yıldırım Dârüşşifası'nda doktor olan Mevlânâ Kasım Halife b. Abdül-

Âlim, Bursa'da senelerce doktorluk hizmetinde bulunmuş bir kişidir.¹⁰ Ele alınan tarihler arasında bir ev vakfettiği görülmektedir.

Kayıtlar arasında yer alan Mevlânâ Mehmed b. Seydi Ahmed hakkında Kepecioğlu, 1593 senesinde Dergâh-ı Âli'de müteferrikacılık görevinde bulunduğu bilgisini vermektedir.¹¹ Saray müteferrikacıları, sultanın şahsi ihtiyaçlarını karşıladıkları için itibarlı bir mevkiye sahip idiler. Müteferrikaların başkentte, yani İstanbul'da ikâmet ettikleri bilinmektedir. Ancak vâkıfımızın Bursa'da bir ev vakfetmiş olması, dolayısıyla daha önceki yıllarda kendisinin ya da ailesinin Bursa'da ikamet ettiği fikrini doğurmaktadır.

Mevlânâ Hüseyin Çelebi b. Mustafa Çelebi, Mevlânâ Sinaneddin Kirmasti'nin torunudur. Kirmasti, Şair Veliyyüddinzâde Ahmet Paşa'nın kölelerinden iken tahsil ve terbiye görerak kâtip olmuştur.¹² Annesi de Mısır Şah oğlu Derviş Mehmed'in kızı Hundi Sultan'dır. İlmiyeden olan Mevlânâ Hüseyin Çelebi, vefat ettikten sonra Zeyniler'e gömülmüştür.¹³

Hacı Çalabvermiş el-Bursevî Bursa'da uzun yıllar hekimbaşılığı yapmış bir cerrahdır. Hacı Süleyman bu zatın oğludur.¹⁴

2. Seyfiyeye Mensup Vakıf Kurucuları

Osmanlıda 'askerî' sıfatını önceleri sadece askerler kullanırken daha sonraları idâri yapıda bulunan herkese bu ad verilmiştir. Seyfiyenin savunma ve idâri görevleri vardı.¹⁵

İncelenen 123 vakfiyeden üçü seyfiyeye mensup vâkıflarca oluşturulmuştur. Bu rakamın bütün vakfiyeler içindeki oranı sadece % 2,4'tür. Ele alınan döneme ait vakıflarda seyfiyenin daha çok para vakfettiği görülmektedir. Sadece Hüseyin Bey mukataasından 48 dirhem geliri olan iki ev vakfetmiştir. Toplum içindeki gelirleri düşünülüğünde bu yüzdelerik pay az bulunabilir. Ancak nüfusun büyük bir kısmını

¹⁰ Kepecioğlu Kâmil, Bursa Kütüğü, I-IV, BYEBEK, c.III, s. 65.

¹¹ Kepecioğlu, Bursa Kütüğü, c.III, s.251.

¹² Kepecioğlu, Bursa Kütüğü, c.IV, s.160.

¹³ Kepecioğlu, Bursa Kütüğü, c.II, s.263.

¹⁴ Kepecioğlu, Bursa Kütüğü, c.II, s.237.

¹⁵ Shaw, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, e Yayınları, İstanbul 1982, c.I, s.167.

reayanın oluşturduğu bir toplumda bu oran, askerî sınıf içerisinde makul bir oran olarak görülmektedir. Aşağıdaki tabloda seyfiyeye ait vakıf kurucuları ve bunların kurduğu vakıflar yer almaktadır.

Tablo 3 - Seyfiyeye Mensup Vakıf Kurucuları

Sıra	Vâkıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Bahçe	Kuyu	Akarı (Dirhem)	Gümüş Para	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
1	Mustafa Bey b. Muhammed	E	Kaymakam					4000	Hüdavendigâr Mahallesi	A45-164b
2	Hüseyin Bey b. Hasan	E		2	1	1	48	900	Hasan Paşa Mahallesi	A130-10b
3	Murad Bey b. Abdulhay	E						4000	Hamza Bey Mahallesi	B3-124b

Vâkıf Mustafa Bey b. Muhammed, adaleti, halkı ve fukarayı gözeten, işini iyi yapıp zamanındaki eşkıyaları bertaraf eden ve uzun yıllar Mirliya kaymakamlığı yapmış bir zat olarak anılmaktadır.¹⁶

Hüseyin Bey b. Hasan'ın da 1599'da Bursa sancak beyliği görevini yaptığı tarihi kayıtlarda mevcuttur.¹⁷ Ancak ele alınan yıllar arasında bu görevi yapıp yapmadığı bilinmemektedir.

Vâkıfların şartlarına bakıldığında Mustafa Bey b. Muhammed'in ve Hüseyin Bey b. Hasan'ın mallarını tamamen dinî bir amaç için vakfettiği, 1590'da Muradiye mütevelliliği yaptığı bilinen¹⁸ Murad Bey b. Abdulhay'ın ise atadığı kişi vefat ettiği zaman nesli kesilene kadar çocuklarına Kur'an okumalarını şart koşarak vakfettiği görülmektedir. Dolayısıyla son vâkıfın da çocuklarının Kur'an okumasındaki sevaptan hissedar olmak gibi dini amaçla parasını vakfettiği düşünülebilir.

1500–1550 yıllarına ait Bursa vakıflarının ele alındığı tez çalışmasında,

¹⁶ Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, c.III, s.399.

¹⁷ Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, c.II, s. 265.

¹⁸ Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, c.III, s.373.

seyfiyeye mensup vâkıfların genellikle ailevi vakıflar kurdukları tespit edilmiş, devletin el koymasını önlemek için ailelerine vakıf yoluyla mallarını bıraktıkları sonucuna varılmıştır.¹⁹ 1550–1565 yılları arasındaki vakıflarda ise bu amacın gözetilmediği tespit edilmiştir. Kesin bir yargıya varılabilmek için başka dönemlere ait vakfiyelerin de ele alınarak değerlendirmenin yapılması gerekmektedir.

Tablo 4 - Seyfiyeye Mensup Vakıf Kurucularına Ait Menkul ve Gayrimenkuller

Sıra	Mevkûfât Çeşidi	Toplam Mevkûfât
1	Ev	2
2	Bahçe	1
3	Kuyu	1
4	Akarı (Dirhem)	48
5	Gümüş Para	8.900

3. Tarikat Mensuplarının Kurduğu Vakıflar

Osmanlı Devleti, kurulduğu ilk yıllardan beri tarikat mensuplarının desteğini alarak hareket etmiştir. Dervişler, halkın örgütlenmesinde ve yöneticilere manevi destek sağlamada önemli görevler üstlenmişlerdir. Dervişler ile yöneticiler arasında kuvvetli bir sadakat bağı oluşmuştur. Birçok tarikat mensubu askerî sınıf gibi vergilerden muaf tutulmuş, yaptıkları tekke ve zaviyelere devlet tarafından destek olunmuştur.²⁰ Bunun içindir ki tarikat mensubu vakıf kurucularının askerî sınıf içerisinde mütalaa edilmesi uygun bulunmuştur. Aşağıda tarikat mensuplarının kurdukları vakıflar tablo halinde sunulmuştur.

¹⁹ Demirel, Hâle, Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2006, s. 14.

²⁰ Barkan, Ö. Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I”, *Vakıflar Dergisi*, sy. 2, Ankara, 1942, ss. 279–386, s. 342–346.

Tablo 5 - Tarikat Mensubu Vakıf Kurucuları

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Ev	Oda	Bahçe	Kuyu	Gümüş Para	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
1	Hacı Muhammed b. Bâli	E	2		1	1		Yenice Mahallesi	A45-16a
2	Seyyid Mehmed Çelebi b. Hüseyin Bursevî	E	1	3	1	1	5000	(...)	A45-121b
3	Bayezid Dede b. Ali	E					5000	Hacı İskender Mahallesi	A65-278b

İncelenen vakfiyeler içinde üç tarikat mensubuna rastlanmıştır. Bu kişiler toplam üç ev, üç oda, iki bahçe ve iki kuyu ile 10000 dirhem vakfetmişlerdir. Tarikat mensubu kişilerin vakfettikleri paralar, diğer vakıf kurucularının vakfettikleri paralara oranla daha azdır. Para vakıfları içindeki oranı % 1.74'tür. Ancak üç vâkıftan ikisi para vakfı kurmayı tercih etmişlerdir. Bu sonuçtan hareketle zühde ve takvaya daha çok önem verdiği bilinen tarikat mensuplarının da ciddi tartışmalara neden olmuş para vakıflarını kurdukları tespit edilmiştir.

Tablo 6 - Tarikat Mensubu Vakıf Kurucularına Ait Menkuller ve Gayrimenkuller

Sıra	Mevkûfât Çeşidi	Toplam Mevkûfât
1	Ev	3
2	Oda	3
3	Bahçe	2
4	Kuyu	2
5	Gümüş Para	10.000

B. REAYA SINIFI

Osmanlı Toplumunda ikinci sınıfı reaya sınıfı oluşturmaktadır. Reayayı hayvancılık yapan göçebeler, tarımla uğraşan köylüler ve şehirde oturup ticaret ve sanatla meşgul olan şehirliler oluşturuyordu. Bu teze konu olan vakıflar ise, şehirde yaşayan reaya sınıfının oluşturduğu vakıflardır. Ele alınan vakfiyelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda reaya sınıfı tüccar, esnaf ve azatlı olarak değerlendirilecektir.

Ayrıca statüsü belirlenemeyen vâkıflar ‘statüsü belli olmayan vakıf kurucuları’ başlığı altında ayrı bir kategoride incelenecektir. Gayrimüslimlere ait bir vakıf kaydına rastlanmadığı için onlarla ilgili bir başlık açılmayacaktır.

1. Tüccarların Kurduğu Vakıflar

16.yy’da Bursa, önemli bir ticaret ve üretim merkezi konumundaydı. Orhan Bey’in yaptırdığı Emir Han ile ticarete atılan şehir, 16.yüzyıla gelindiğinde dış ticarete açık bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Bursa, Doğu Akdeniz ve Kızıl Deniz ülkeleri ile ham ipek ticareti²¹, Güney Doğu Asya ülkeleri ile de baharat ticareti yapıyordu. Halil İnalçık’ın yapmış olduğu bir araştırmaya göre XVI. yüzyılın başlarında Bursa’da kayıtlı 1000 dokuma tezgâhı vardı.²² Ayrıca baharat, kereste, demir ve deri ihracatı da önemli bir yer tutuyordu.²³ Bu açıdan bakıldığında Bursa, yabancı ve yerli tüccarların ilgisini çekiyordu.²⁴

O dönemde ‘hoca’ sıfatı ile anılan ve toplumun ihtiyaçlarını sağlayan tüccarlar, halk arasında büyük bir itibara sahipti. Bu itibar, zamanında dünyanın sayılı ticaret merkezlerinden biri olan Bursa’nın konumu ile birlikte düşünüldüğünde anlamlı bir bütünlük kazanır.

Aşağıdaki tabloda tüccarların kurduğu vakıflar gösterilmiştir.

Tablo 7 - Tüccarların Kurduğu Vakıflar

Sıra	Vâkıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Gümüş Para	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
1	Hoca Salih b. İbrahim b. (...)	E	Tüccar	3600	Reyhan Mahallesi	A67-468b

²¹ Ayrıca Bursa’da 1467–1646 yılları arası ham ipek fiyatları için bkz. İnalçık, Halil, *Osmanlı Ekonomik Hayatı ve Sosyal Tarihi 1330–1600*, c.I, Çeviri: Halil Berktay, Eren Yayınları, 2000.

²² İnalçık, Halil, “Bursa, I, XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar”, *Belleten*, c. XXIV, Ankara 1960, ss. 45-102, s.93.

²³ Yediyıldız, Asım, *Şer’iyye Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İkinci Yarısında Bursa Esnaftı ve Ekonomik Hayat*, Arasta Yayınları, Bursa 2003, s.129–139.

²⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Gudiashvili, David, “XV-XVII. Yüzyıllarda Türkiye’de İpekli Kumaş Dokumacılığı”, *Osmanlı*, I-XII, Editör: Güler Eren, c.III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 86–95.

2	Merhum Hoca Muslihuddin b. Münevver Şah	E	Tüccar	30000	Meydancık Mahallesi	A81-172a
3	Hoca Sivasî	E	Tüccar	900	Sivasî Mahallesi	A79-109b3
4	Hoca Sinan b. Abdullah	E	Tüccar	3000	Sivasî Mahallesi	A79-109b2

Bu dört vâkıfın da gayrimenkul vakfetmediği, sadece para vakfettiği tespit edilmiştir. Tüccarların toplam vakfettikleri para miktarı 37500 dirhemdir. Tüccar sınıfının para vakıfları, diğer vâkıflara oranla %5,30'dur. Ancak tarikat mensubu vâkıflarda olduğu gibi vakfın vâkıfa oranına bakıldığında, % 100'ünü para vakıfları oluşturmaktadır. Gelir düzeyleri göz önüne alındığında tüccarların kazanıp biriktirdiği paraları vakfettiği söylenebilir.

Bursa'da bazı mahallelere Sivasî, Karamanî vb. gibi şehir isimleri verilmiştir. Bu durum, şehrin o zamanlarda da diğer şehirlerden göç aldığını göstermektedir. Göç eden kişiler kendi yakınlarının yanına giderek buralara yerleşmişlerdir. Böylece aynı şehirden göç edenler genellikle aynı mahallelerde ikamet etmişler ve mahallenin ismi de buna göre belirlenmiştir. Bursa'nın göç almasının nedenleri arasında, fiziksel şartlar ile şehirde ticaretin ve dolayısıyla ekonomik hayatın canlılığının etkili olduğu düşünülebilir. Örneğin Hoca Sivasî adından anlaşıldığı kadarı ile Sivaslıdır. Hoca Sivasî'nin hayatı hakkında bilgiye ulaşılammıştır Ancak Sivas'tan, ticaretin ve dolayısıyla geçimin merkezi olan Bursa'ya ticaretle meşgul olmak için gelmiş olabileceği akla ilk gelen tahminler arasındadır.

Hoca Sinan b. Abdullah'ın da azatlı olduğu görülmektedir. Tüccarlık büyük sermaye gerektiren bir meslektir. Bir azatlının bu sermayeyi nereden bulduğu sorusu akla gelmektedir. Çalışılarak kazanmanın zor olduğu bu miktar, ancak miras yoluyla elde edilebilir. Azatlının ailesinin efendisi olduğu düşünüldüğünde, bu parayı efendisinin bırakmış olabileceği ya da efendisinin mesleğini azatlının devam ettirdiği de düşünülebilir.

2. Esnafın Kurduğu Vakıflar

Şehirler ve ülkeler arasındaki ticareti tüccarlar sağlıyordu. Şehirde toplumun ihtiyacı olan malların üretim ve dağıtım görevini ise esnaf üstlenmişti. Her bir esnaf kendi kabiliyetine göre farklı alanlarda görev yapıyordu. Bazı esnaflar ise baba

mesleğini devam ettirmekteydi. Esnaf lonca teşkilatı içinde örgütlenmiş durumdaydı. Lonca, esnafın bir bütün halinde hareket etmesini sağlayan ve kişisel, toplumsal çıkarları koruyan bir sistemdi. Loncalar hiyerarşik bir yapıya sahipti. İlk basamakta çıraklar, daha sonraki basamaklarda ise sırasıyla kalfalar*, ustalar*, şeyh*, nakib*, duâcı*, çavuş*, yiğitbaşı* ve kethüdâ* bulunuyordu.²⁵

İncelenen dönemle ilgili esnafın kurduğu tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 8 - Esnafın Kurduğu Vakıflar

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Bahçe	Kuyu	Akarı (Dirhem)	Gümüş Para	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
1	Hacı Hamza b. Abdullah	E	Fırıncı	2	2	2	2	2			Ulucami Mahallesi	A45-300a
2	Mustafa b. ???	E	İpekçi	1		1	1	1			Şehreküstü Mahallesi	A46-87a
3	Hacı Ahmet b. Ömer	E	Değirmenci			1					Hoca Nâib Mahallesi	A63-143b
4	Mustafa b. Kemaleddin	E	Derici	2		3	1	1			Tabakhane Mahallesi	A67-448a
5	Hacı Osman b. Hacı Ali	E	Değirmenci (aynı zamanda bir fırın vakfetmiştir.)	2		1	1			6000	Kara Şeyh Mahallesi	A81-118b
6	Osman Ali b. İbrahim	E	Fırıncı			1			36		Irgandı Mahallesi	A81-156a
7	Attar Hacı Mustafa b. İshak	E	Attar	4		1	4	4		24000	Emir Sultan Mahallesi	A74-121b
8	Hacı Cârullah	E	?			4				12000	Mücellidi Mahallesi	A79-149a

İncelediğimiz vakfiyeler içerisinde sekiz esnaf vâkıfa rastlanmıştır. Vakfiyelerde vâkıfların yaptıkları işlerden hiç söz edilmemiştir. Yalnızca Attar Hacı Mustafa b.

* Kalfa:Çırakla usta arasında bulunan zanaatçı.

* Usta: Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse.

* Şeyh: Tarikat kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimse.

* Nakib: Bir tekkede en yaşlı derviş veya dede.

* Duâcı: Eskiden esnaf örgütlerinin kişiyi yükseltme törenlerinde, ilgili adayı sınavdan geçiren ve dua ile birlikte ona öğütler veren başkanın sanı.

* Çavuş: Bir işin veya işçilerin başında bulunan ve onları yöneten sorumlu kimse.

* Yiğitbaşı: Esnaf loncalarının kararlarını yürüten kimse.

* Kethüdâ: Zengin kimselerin ve devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işlerini gören kimse, kâhya.

²⁵ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.m., s.202.

İshak'ın görevi bellidir. Ancak bazı vâkıfların su değirmeni, fırın ve ipek atölyesi vakfettikleri tespit edilmiştir. Daha önce ele alınan vakıflarda görüldüğü gibi vâkıflar genelde hizmet alanlarına göre vakıflar oluşturmuşlardır.

Mustafa b. Kemaleddin'in vakfında da Tabakhane mahallesinde üç dükkân vakfettiği kayıtlıdır.²⁶ Bu mahallenin dericilik üzerine kurulması ve vâkıfın üç dükkân vakfettiği göz önüne alınırsa derici olması muhtemeldir. Ama bu dükkânları miras ve vb. bir yolla elde etmiş olabileceği de muhtemeldir. Hacı Cârullah ise dört dükkân vakfetmiştir.²⁷ Fakat bu dükkânlar hakkında bir bilgi elde edilememiştir.

Hacı Osman b.Hacı Ali de aynı vakfiyede bir değirmen ve bir fırın vakfetmiştir. Acaba Hacı Osman iki ayrı işletmeyi de çalıştırıyor muydu? Değirmen ve fırın arasındaki bağlantı düşünüldüğünde aslında ikisinin birbirinden uzak işletmeler olmadığı bellidir. Bundan dolayı, Hacı Osman'ın değirmende kendi ürettiği unla fırında ekmek pişirip satması muhtemeldir.

Esnaf vâkıfların isimlerine bakıldığında, bu bölümde de Hacı Hamza b. Abdullah azatlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim azatlılar toplumun her kesiminde kendilerini göstermektedirler. Bu da Osmanlı toplumundaki sosyal hareketliliğe küçük bir örnek teşkil etmektedir.

Vâkıflar, dükkânları ile beraber içerisindeki malzemeleri de vakfetmişlerdir. Bu, dükkânların işletilmeye devam edilmesi için yapılmıştır.

Aşağıdaki tabloda esnafların vakfettikleri mevkûfâta ait bilgiler bulunmaktadır.

Tablo 9 - Esnafların Kurucusu Olduğu Vakıflara Ait Menkul ve Gayrimenkuller

Sıra	Mevkûfât Çeşidi	Toplam Mevkûfât
1	Ev	11
2	Oda	2
3	Dükkân	14

²⁶ B.Ş.S. A 67-448a.

²⁷ B.Ş.S. A 79-149a.

4	Bahçe	9
5	Kuyu	8
6	Akarı (Dirhem)	36
7	Gümüş Para	42.000

Daha önceki başlıkta ele alınan üç tüccarın toplam 34500 dirhem para vakfettikleri ve bunun dışında farklı bir vakıfta bulunmadıkları tespit edilmişti. 8 esnaf ise toplamda 42000 dirhem para vakfetmiştir. İlk olarak bakıldığında esnafın daha çok para vakfettiği sanılabilir. Ancak bu rakam kişilere bölündüğünde tüccar başına 11500 dirhem para düşerken, esnaf başına ise 5250 dirhem para düşmektedir. Bu oran tüccarın daha çok para kazandığı bilgisini vermektedir. Fakat tüccarların da gayrimenkul vakfetmediği görülmektedir. Esnaf, elindeki dükkânları, evleri, kuyuları vs. vakfederek gayrimenkul konusunda tüccarları geçmiştir.

Tabloda olmadığı halde statüsünü belirleyemediğimiz fakat esnaf olma ihtimali olan vâkıflarda mevcuttur. Bu vâkıflarla ilgili kayıtlarda esnaf olduğuna dair bir delil bulunamadığı için bu isimler statüsü belli olmayan vâkıflar arasında zikredilecektir.

3. Azatlıların Kurduğu Vakıflar

Azatlı, efendisi tarafından hürriyetine kavuşturulmuş kimseler için kullanılan bir tâbirdir.²⁸ İslam, gerek ayetlerle²⁹ ve gerekse hadislerle kölelerin azat edilmesini teşvik etmiştir. Müslümanlar da bunu bir gelenek haline getirerek hayatlarının bir parçası olarak kabul etmişlerdir. 16. yy.da da köle azat etme geleneğinin yaygın olduğu elimizdeki vakıflardan anlaşılmaktadır. Bu kişilerin babalarından ‘Abdullah’ diye söz edilir.³⁰ İncelenen dönemde Abdullah ismi yaygın olarak kullanılmamaktadır. Babası Abdullah olan kimseler için de özellikle ‘hür/hürre’ tabirleri kullanılmaktadır. Vakfiyelerde de ‘b./bnt. Abdullah’ ile birlikte ‘atık/atıka’ ifadesi geçebilmektedir. Azatlıların büyük çoğunluğunun daha önce Müslüman olmayan kişiler olduğu

²⁸ Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2. baskı, M.E.B., İstanbul, 1971, c.I, s. 131.

²⁹ Nûr, 24/33; Beled, 90/13; Nîsa, 4/92.

³⁰ Çetin, Osman, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları, (1472-1909)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 24.

bilinmektedir. Daha sonra Müslüman olsalar bile kendi babalarının ismini kullanmamaları yeni hayatlarını benimsediklerini göstermektedir.

Azatl kadınların kurduğu vakıflar ile azatlı erkeklerin kurduğu vakıflar ayrı değerlendirmelere tabi tutulacaktır. Aşağıdaki tabloda kadınların kurdukları vakıflar yer almaktadır.

a. Azatlı Kadınların Kurduğu Vakıflar

Tablo 10 - Azatlı Kadınların Kurucusu Olduğu Vakıflar

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Bahçe	Kuyu	Akarı (Dirhem)	Gümüş Para	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
1	Fahriye bt. Abdullah	K		3	1	1		1500	Mücellidî Mahallesi	A45-119a
2	Hacı Ali Azatlısı Dilber bt. Abdullah	K		1					(...)	A63-58b
3	Kader bt. Abdullah	K		1			18		Akçeri (?) Sokak	A63-156b
4	Şehri bt. Abdullah	K						4000	Attâr Hüsâm Mahallesi	A63-114b
5	Şadiye bt. Abdullah	K		2	2	2			Bursa Kalesi Mevkii	A63-112a
6	Hûriye bt. Abdullah	K						3000	(...)	A46-123b
7	Surur bt. Abdullah	K						3000	Ebu İshak Mahallesi	A130-6a
8	Hatun bt. Abdullah	K		1		1		300	Atpazarı Mahallesi	A130-36a
9	Fahriye bt. Abdullah	K		1	1	1			Kız Ya'küb Mahallesi	A130-96a
10	Münevver Hatun bt. Abdullah	K						7200	Şeker Hoca Mahallesi	A45-154a
11	Hüsna Hatun bt. Abdullah	K		3	1	2			Akbıyık Mahallesi	A67-84b
12	Kameri Hatun bt. Abdullah	K						5500	Sivasî Mahallesi	A79-109b1
13	Habibe Hatun bt. Abdullah	K		1	1				Mantıcı Mahallesi	A79-240a
14	Zeynep Hatun bt. Abdullah	K						27000	Emirsultan Mahallesi	B3-70b

Azatlı kadınların daha çok Fahriye, Dilber, Kader, Şehri, Habibe, Kameri, Hüsna, Hatun, Surur gibi ayırt edici isimler kullandıkları görülmektedir. Ayrıca 14 vâkıfımızdan beş tanesi “hatun” sıfatını taşımaktadır.

Ele alınan döneme ait vakıflarda 14 azatlı kadına rastlanmıştır. Bu oran vakfiyelerin % 11,2’sini oluşturmaktadır. Vâkıflar toplam 13 ev, altı bahçe, yedi kuyu, 51.500 dirhem para vakfetmişlerdir. Azatlı kadınların hem menkul hem de gayrimenkul mallar vakfettikleri anlaşılmaktadır.

İki vakfi bulunan Fahriye bt. Abdullah’ın vakıfları incelendiğinde kendisinden sonra eşine bıraktığı, daha sonra ise mahalle imamına vakfettiği tespit edilmiştir. Kendi nesline ya da ailesine bırakmadığı dikkate alındığında kimsesinin olmadığı sonucuna varılabilir. Bu vakıf sadece dinî amaçlarla vakfedilmiştir. Azatlı vâkıfların vakıf kurmadaki amaçlarının dinî ağırlıklı olduğu görülmektedir. Azatlıların çoğunun sonradan Müslüman olduğu kabul edilirse, dinî alanda vakıf kurmalarında anlamlı bir ilişki vardır. Bu hem onların sadaka-i cariyeye yoluyla sevap kazanmayı amaçladıklarını hem de önceki yaşantılarının bir tövbesi şeklinde yorumlanabilir.

Vâkıfe Kader bt. Abdullah’ın, mukataası 18 dirhem olan evini, kendisini azat eden efendisi Hüseyin b. Abdullah’a ve nesli bitene kadar onun çocuklarına vakfetmesi dikkat çekicidir. Efendinin ismi göz önüne alındığında, bu kişinin de azatlı olduğu görülmektedir. Kuvvetli bir ihtimaldir ki efendi Hüseyin b. Abdullah, azat edildikten sonra belli bir mala ve cariyeye sahip olmuş, cariyesini azat etmiş, belli bir süre sonra da iflas etmiştir. Azat edildikten sonra mal sahibi olan Kader bt. Abdullah da bir vefa borcu olarak efendisine böyle bir vakıf kurma ihtiyacı hissetmiştir.³¹

Aşağıdaki tabloda azatlı kadınlara ait mevkûfât verilmiştir.

Tablo 11 - Azatlı Kadınların Kurucusu Olduğu Vakıflara Ait Menkul ve Gayrimenkuller

Sıra	Mevkûfât Çeşidi	Toplam Mevkûfât
1	Ev	13

³¹ B.S.Ş. A 63-156b.

2	Bahçe	6
3	Kuyu	7
4	Akarı (Dirhem)	18
5	Gümüş Para	51.500

b. Azatlı Erkeklerin Kurduğu Vakıflar

Azatlı erkeklerin kurdukları vakıflar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 12 - Azatlı Erkeklerin Kurucusu Olduğu Vakıflar

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Bahçe	Kuyu	Gümüş Para	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
1	Hacı Hamza b. Abdullah	E	Fırıncı	2	2	2	2	2		Ulucami Mahallesi	A45-300a
2	Mustafa b. Abdullah	E		2			2	2		Kutbeddin Mahallesi	A46-105b
3	Hacı Hamza b. Abdullah	E							100	Duhter-i Hoca Şeref Mahallesi	A62-54a
4	Hacı Davud b. Abdullah	E		2					1000	Yeni Bezzaz Mahallesi	A63-169a
5	Hacı Sinan b. Abdullah	E							6000	İsâ Bey Mahallesi	A81-101b
6	Hacı Velinin Azatlısı Hacı Hüsrev b. Abdullah	E							372	Bâb-ı Zemîn Mahallesi	A77-44b
7	Hacı Velinin Azatlısı Hacı Hüsrev b. Abdullah	E							3036	Bâb-ı Zemîn Mahallesi	A77-45a
8	Hacı Velinin Azatlısı Hacı Hüsrev b. Abdullah	E							3037	Bâb-ı Zemîn Mahallesi	A77-45b
9	Hacı Velinin Azatlısı Hacı Hüsrev b. Abdullah	E							8016	Bâb-ı Zemîn Mahallesi	A77-44a
10	Hacı Süleyman b. Abdullah	E							23600	Şeker Hoca Mahallesi	A77-24a
11	Hoca Sinan b. Abdullah	E	tüccar						3000	Sivasî Mahallesi	A79-109b2

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Bahçe	Kuyu	Gümüş Para	Vakfın Mekkii	Defter Numarası
12	Hüseyin b. Abdullah	E							7000	(...)	A81-92b
13	Hacı Muhammed b. Abdullah	E							1000	İsâ Bey Köyü	A130-15b2
14	Mustafa b. Abdullah	E							16000	Ali Paşa Mahallesi	B3-66b, B3-121a
15	Hamza b. Abdullah	E		4			1	2	15000	(...)	A72-179b 180a

Mustafa b. Abdullah ve Hacı Hamza b. Abdullah'a ait iki vakıf bulunmuştur. Ancak Hacı Hamza b. Abdullah ismine ait vakıflara baktığımızda, biri iki ev ve iki dükkân vakfederken diğeri ise ancak 100 dirhem vakfetmiştir. Mevkûfat ve vâkıfların gelir durumları göz önüne alındığında ikisinin aynı vâkıf olmadığı görülür. Mustafa b. Abdullah isimli şahısların vakfettiği mallar arasında belirgin bir özellik olmadığı için bu ayırım yapılamamaktadır. Her iki vakıf da aynı şahsa ait olabilir. Ayrıca Hacı Veli'nin Azatlısı Hacı Hüsrev b. Abdullah ismine ait dört vakfa rastlanmıştır.

Tabloya bakıldığında erkek azatlılardaki hacıların fazlalığı dikkati çekmektedir. Eğer Hacı Hamza b. Abdullah'ın farklı ve Mustafa b. Abdullah'ın ise aynı kişiler olduğu düşünülürse azatlı 11 vâkıftan yedisi hacı sıfatını taşımaktadır. Bu % 63,63 gibi bir oranı oluşturmaktadır. Hacı ünvanını taşımaları ve vakfa bu kadar değer vermeleri onların dini yaşamadaki gayretini göstermektedir.

Hacı Veli'nin azatlısı Hacı Hüsrev b. Abdullah'a ait dört vakfın tamamı para vakfidir.³² Bu vakıfların ikisi dini, biri sosyal, biri de hem dini hem de sosyal amaçlarla kurulmuştur. Diğer vâkıfların vakıf kurmadaki amaçları dikkate alındığında dini amaçlı vakıfların fazlalığı dikkati çekmektedir. Nitekim sosyal tabakalaşmanın en alt kısmını oluşturan ve gelirlerinin kısıtlı olduğu bilinen azatlıların hayırda bu kadar önde olmaları takdire şayandır. Ancak azatlıların bir kısmının azad edildikten sonra çeşitli ticarî ve iktisadî faaliyetlere girdikleri ve çok zengin oldukları unutulmamalıdır. Osmanlı toplum yapısı, zekâsına, gayretine ve çalışkanlığına göre herkese büyük imkânlar sunmuştur.

³² B.Ş.S. A77 - 44b, A77- 44a, A77 -45a, A77 - 45b.

Azatlilar arasından vezirler ve üst düzey devlet adamları çıktığı gibi büyük âlimler ve zenginler de çıkmıştır. Nitekim vâkıflarımız arasında hoca sıfatını taşıyan Hoca Sinan b. Abdullah³³ ve fırıncı Hacı Hamza b. Abdullah vardır.³⁴ Daha öncede değinildiği gibi ‘hoca’ sıfatını tüccarlar taşımaktadır. Bir azatlının aynı zamanda tüccar veya esnaf olması, bu zatların azat edildikten sonra belli bir mala sahip olduklarını göstermektedir. Bu örnekler sosyal tabakalar arasındaki hareketliliğin güzel bir örneğini oluşturmuştur.

İncelenen zaman içerisinde ele alınan ailevi vakıfların büyük bir çoğunluğunda vâkıflar, önce kendi çocuklarına ve nesillerine, daha sonra da azatlılarına mallarını vakfetmişlerdir. Buna göre azatlıların mal varlıklarını hem çalışarak hem de efendilerinin kendilerine mallarını vakfetmesi suretiyle elde ettikleri anlaşılmaktadır

Aşağıdaki tablo, azatlı erkeklerin mevkûfât miktarlarını göstermektedir.

Tablo 13 - Azatlı Erkeklerin Kurucusu Olduğu Vakıflara Ait Menkul ve Gayrimenkuller

Sıra	Mevkûfât Çeşidi	Toplam Mevkûfât
1	Ev	10
2	Oda	2
3	Dükkân	2
4	Bahçe	5
5	Kuyu	6
6	Gümüş Para	87161

Ele alınan dönemde azatlı erkek vâkıflar ile azatlı kadın vâkıfların sayıları aynıdır. Ancak oranlara bakıldığında erkeklerin kadınlardan iki kat daha fazla menkul vakfettikleri tespit edilmiştir.

4. Statüsü Belli Olmayanların Kurduğu Vakıflar

İncelediğimiz vakıflarda, vâkıfları statüleri, isimlerinde bulunan unvanlara göre belirlenmiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi “Mevlânâ” ilmiyenin, “bey” seyfiyenin, “dede” tarikat ehlinin, “hoca” tüccarların kullandıkları sıfatlardır. Ancak isminde bu

³³ B.Ş.S. A79-109b2.

³⁴ B.Ş.S. A45-300a.

sıfatlardan herhangi birinin bulunmadığı vâkıflar da mevcuttur. Bu vâkıflar, ‘Statüsü Belli Olmayanların Kurdukları Vakıflar’ içerisinde değerlendirilmişlerdir. Statüsü belli olmayan kadınların ve erkeklerin kurduğu vakıflar aynı kategorilerde değerlendirilmiştir.

İsimlerinin içinde ayırt edici bir sıfat bulunmayan kişilerin bu kategoride değerlendirilmiş olması, onların bir meslek grubuna dahil olmadıkları anlamına gelmemektedir. Özellikle erkeklerin ev geçindirmek için bir işle meşgul olmaları göz önüne alındığında, statüsü belli olmayan grubun içerisinde esnaf, tüccar veya tarikat ehli kişilerin bulunması muhtemeldir. Ancak bu, vakfiyelerde belirtilmemiş olabilir. Özellikle tarikat mensuplarının belli bir sıfat almak istemedikleri bilinmektedir.

Aşağıdaki tabloda statüsü belli olmayanların kurdukları vakıflar yer almaktadır.

Tablo 14 - Statüsü Belli Olmayanların Kurduğu Vakıflar

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bahçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
1	Aişe bt. İyaz	K		1	1	3		1	1		40			Azeb Bey Mahallesi	A45-79b
2	Fatma bt. Muhammed	K		1	1			1	1					İbn-i Neccâr Mahallesi	A45-78a
3	Şahduran bt. Ali	K		2				2	2					Saray Mahallesi	A45-199a
4	Ümmügülsüm bt. Merhum Muhyiddin el-Gedizi	K										10000		(...)	A45-97a
5	Fatıma bt. Ali	K		1				1	1					Orhan Han Mahallesi	A62-4b
6	Merhume Aişe bt. Mevlânâ Şehabeddin	K										3000		(...)	A72-185a
7	Şehriyar bt. Abdurrahman	K				3				1				Bedreddinzâde Mahallesi	A67-450a
8	Şehzade bt. Osman	K		3				2	1			3000		Muradiye-Elvan Bey-Hamza Bey Mahalleleri	A67-704b

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükkan	Mektep	Bahçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
9	Rabia bt. Hüseyin	K		1				1						Kara Şeyh Mahallesi	A80-120a
10	Zahide bt. Hacı Hasan	K										5000		Tatarlar Mahallesi	A77-19a
11	Sitti bt. Mustafa	K		1					1					Elvan Bey Mahallesi	A79-218b
12	Münevver bt. Abdülaziz	K		1							60			Hacılar Mahallesi	A130-18b
13	Dilber Hanım	K		1					1					Hoca Ali Mahallesi	A45-69b
14	Emine Hatun bt. Ahmed el-Bâli	K		3				1	1		24	5000		Bolu (?) Mahallesi	A45-26b
15	Fatma Hatun bt. Abdulkerim	K										4600		Şeker Hoca Mahallesi	A45-198b
16	Nefise Hatun bt. Hıdır	K										4000		Hacılar Mahallesi	A46-117a
17	Sultan Hatun bt. Mahmud	K										7000		Elvan Bey Mahallesi	B3-77b
18	Amine Hatun bt. Merhum Ahmed	K										9000		Koyuncuzâde Mahallesi	A47-150a
19	Selime Hatun bt. Hacı Hayrettin	K		1				1	1					İsâ Bey Mahallesi	A47-163a
20	Aişe Hatun bt. Seyyid Ahmet	K					1					(...)		Manavgat İbradı Köyü	A47-4a
21	Perviz Hatun bt. Hacı İbrahim	K		1				1	1			1000		Emir Sultan Mahallesi	A65-216b
22	Amine Hatun bt. Hacı Sinan	K										3000		Sevindik Mahallesi	A79-90a
23	Sitti Hatun bt. Ali	K		1	1							1000		Hacı İlyas Mahallesi	A79-92a

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükkan	Mektep	Bahçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
24	Nefise Hatun bt. Hacı Muhammed	K		1					1		24	4000		Ahmed ed-Dai Mahallesi	A81-63a
25	Taç Hatun bt. Merhum	K										9000		Darphane Mahallesi	A81-116b
26	Hacı Muhtereme Hatun bt. Merhum Molla Abdullah	K								2		10600		İsâ Bey Fenârî Mahallesi	A81-66a
27	Sitti Hatun bt. Muhammed Çelebi	K										140000		(...) Mahallesi	A111-31b 32a
28	Aişe Hatun bt. Kemal Bey	K		1								2000		Akbıyık Mahallesi	A111-33b
29	Fatma Hatun bt. Yahya	K		1				1	2	44		1500		Umur Bey Mahallesi	A130-40b
30	Hüseyin Hıdır b. Mustafa	E										21000		Nalbantoğlu Mahallesi	A45-26b
31	Hacı Kemal b. Muhammed	E		4				1	2	1	47	11000		Umur Bey Mahallesi	A46-172a
32	Ankaralı Kemal Oğlu Hacı Sinan	E										30000	500	(...)	B3-1b 2a
33	Bursalı Muhyiddin Muhammed b. Veliyyüddin	E										2000		(...)	B3-1b 2a
34	Kasım b. Yusuf	E										1500		Acemler Mahallesi	B3-122a
35	Hasan b. Yusuf	E										1200		Simidçi Mahallesi	A62-29a
36	(...) b. Ali	E		1				1	4		70			Veli Şemseddin Mahallesi	A62-19b

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükkan	Mektep	Bahçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
37	Kasım b. Yusuf	E						1			35			İbn-i Nizam Mahallesi	A63-135b
38	Şahlı b. Hamza	E		1							20			İbn-i Sarâyî Mahallesi	A63-104a
39	Hacı Davut b. Abdullah	E		2								10000		Tahta Kale Mahallesi	A63-92a
40	Hızır b. Ali b. Turgut	E											2	Kilyos Köyü	A70-29b
41	Hacı Sinan b. Yakup	E		1					1					İshak Bey Mahallesi	A81-91b
42	Osman Ali b. Yakup	E		2				1	1					Yıldırım Bayezid Han Mahallesi	A81-111b
43	Muhammed b. Hacı Mustafa	E										6000		Çırakbey Mahallesi	A74-102a
44	Mustafa b. Sefer Şah	E		2	2				1					Meydancık Mahallesi	A79-235a
45	İsa b. Mustafa	E		1					1					Atpazarı Mahallesi	A79-129b
46	Abdulkerim b. Nasuh	E										4000		Çukur Mahallesi	A79-57a
47	Ali b. Durmuş	E											30	(...)	A79-42a
48	Hacı Nasuh b. Sadi	E										30000		Sultan (?) Mahallesi	A79-159a
49	Abdullah b. İskender	E		1						4				İskender Hoca Mahallesi	A130-15b1
50	Hacı Muhammed b. Mahmud	E		3				1	1					Sultan Selim Han Mahallesi	A130-38a
51	İvaz b. İsmail	E		1							35			Çancılar Mahallesi	A200-39b

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükkân	Mektep	Bahçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Defter Numarası
52	Muhammed b. Ali	E										1500		Hacı İskender Mahallesi	A45-110b

Statüsü belli olmayan kadınların kurduğu vakıflar, tespit edilen vakıfların % 23,2'sini, statüsü belli olmayan erkeklerin kurduğu vakıflar ise % 18,4'ünü oluşturmaktadır. Statüsü belli olmayan 23 erkek ve statüsü belli olmayan 29 kadın vardır. Statüsü belirlenemeyen kadınların sayısının daha fazla olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda statüsü belli olmayan vakıf kurucularına ait mevkûfât miktarı gösterilmiştir.

Tablo 15 - Statüsü Belli Olmayanların Kurduğu Vakıflara Ait Menkul ve Gayrimenkuller

Sıra	Mevkûfât Çeşidi	Toplam Mevkûfât
1	Ev	40
2	Oda	4
3	Dükkân	6
4	Bahçe	17
5	Kuyu	25
6	Kitap	8
7	Mektep	1
8	Akarı (Dirhem)	435
9	Gümüş Para	340.900
10	Altın	532

Tablolara bakıldığında Abdullah b. İskender'in kitap vakfettiği görülmektedir. İncelenen vakfiyelerde sadece ilmiye sınıfının kitap vakfettiği tespit edilmiştir. Bu

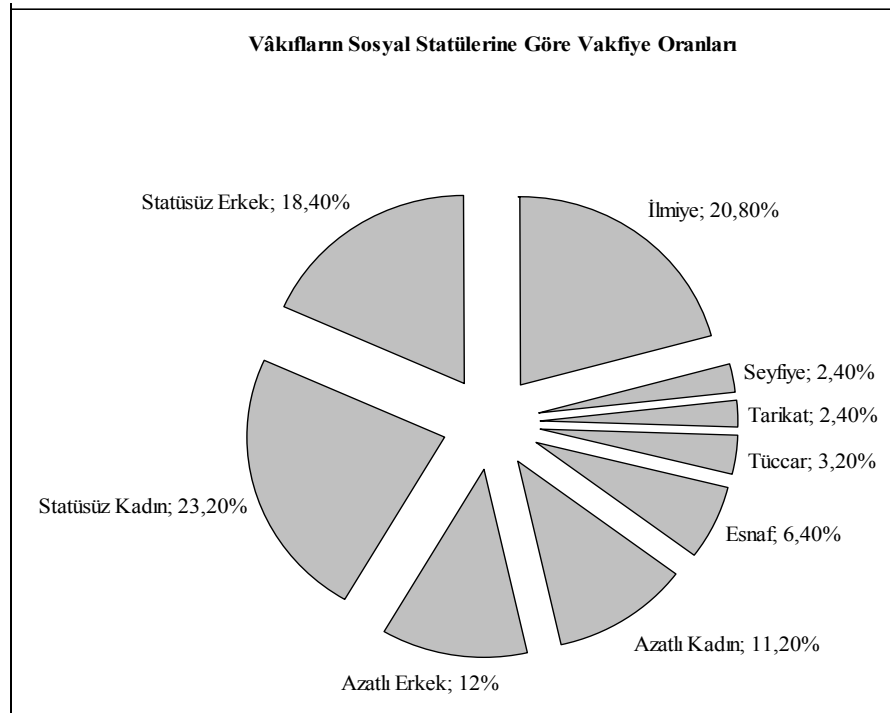
sebeple vâkıf ilmiye sınıfına mensup olabileceği gibi bu kitapları miras ve vb. bir yolla elde etmiş olabilir. Ancak bu konu ile ilgili kesin bir veri bulunmamaktadır.

Bir mektep vakfeden Aişe Hatun bt. Seyyid Ahmed, Şeyhülislam Abdülkâdir Efendi'nin hanımıdır. Mektebi de eşinin köyünde yaptırmıştır. Şeyhülislam Abdülkâdir Efendi, Bursa ve İstanbul kadılığı ve Anadolu kazaskerliği yaptıktan sonra şeyhülislam olmuştur. Kendisinin de Musababa mevkiinde bir cami ve bir medrese vakfettiği kayıtlarda geçmektedir. Kabrinin, yaptırdığı cami haziresinde, Musa Baba'nın kabri yanında olduğu bilinmektedir.³⁵

Hacı Muhtereme Hatun bt. Merhum Molla Abdullah ise, babasının adı Abdullah olarak belirtildiği halde azatlı statüsüne alınmamıştır. Çünkü babasının asıl ismi Abdullah olanlar bunu farklı bir sıfatla, özellikle vurgulayarak azatlılardan ayrılmak istemişlerdir. Bu vâkıfın ismine baktığımızda önündeki 'molla' kelimesi, babasının asıl adının Abdullah olduğunu göstermektedir.

Aşağıdaki grafikte vâkıfların sosyal statülerine göre oranları verilmiştir.

Grafik 1 : Vâkıfların Sosyal Statülerine Göre Vakıf Oranları

³⁵ Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, c.I, s.14.

Grafik, düzenlenen vakfiyelerin oranlarını göstermektedir. Bir kişi iki farklı kategoride ele alınabilmiştir. Tüccar, esnaf sınıfının içerisinde azatlı grubunu da görmek mümkündür. Yukarıdaki grafik toplumun her kesiminin hayır yaptığını göstermektedir. Özellikle azatlıların sosyal statüleri ve maddi olanakları düşünüldüğünde oranlarının büyüklüğü göze çarpmaktadır. Tarikat ehlinin yüzdesinin de daha fazla olduğu tahmin edilebilir. Ancak bu sınıfa mensup olanların yaptıkları hayırda kendilerini belli etmek istemeyişleri onları tespit etmemizi zorlaştırmıştır.

II. CİNSİYETLERİ AÇISINDAN VAKIF KURUCULARI

1550–1565 yılları arasında vakıf kuran erkekler kadar, vakıf kuran kadınlar da vardır. İncelenen 123 vakfiyeden 80 tanesi erkek, 43 tanesi ise kadın vâkıflar tarafından kurulmuştur. Erkek vâkıflar, kadın vâkıfların yaklaşık iki katıdır. Acaba erkekler vakıf kurmada kadınlara göre daha mı isteklidirler? Osmanlı toplumunun ataerkil bir yapıya sahip olduğu düşünüldüğünde kadın vâkıfların oranı azımsanmayacak bir durumdadır. Erkeğin egemen olduğu bir toplumda kadın vâkıfların oranı % 35, erkek vâkıfların oranı ise % 65'tir.

Aşağıdaki tabloda kurucuların cinsiyetlerine göre vakıflar gösterilmiştir.

Tablo 16 - Kurucularının Cinsiyetlerine Göre Vakıflar

VÂKIF		
STATÜ	CİNSİYET	
	ERKEK	KADIN
İlmiye	26	0
Seyfiye	3	0
Tarikat Ehli	3	0
Tüccar	4	0
Esnaf	8	0
Azatlı	15–2*	14
Statüsü Belli Olmayan	23	29
TOPLAM	80	43
YÜZDELİK DİLİMİ	%65	%35

* 15–2 sayısı 15 erkek azatlının içinde biri tüccar diğeri esnaf olan iki vâkıfı da içermektedir. Bu iki kişi diğer kategorilerde de değerlendirildiği için azatlı kategorisinde hesaplanmamıştır.

Hasan Yüksel, Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI.- XVII. Yüzyıllar) başlıklı makalesinde, vakıf kuran kadınların büyük bir kısmının saray çevresine mensup olduğunu söylemiştir. Buna göre XVI. yy.da 778 vakfiye üzerinden kadın reaya sınıfının vakıf kurma oranı % 2,82 iken, saray mensubu kadınların oranı % 97,18'i bulmaktadır.³⁶ Bursa'da 1550–1565 yılları arasındaki döneme ait 123 vakfiyenin 43'ünün kadınlar tarafından kurulduğu tespit edilmiştir ve saraylı sınıfına mensup kadın vâkıflara rastlanmamıştır. Buna göre Hasan Yüksel'in tezinin aksi bir sonuç çıkmaktadır ki reaya sınıfına mensup kadın vâkıfların oranı oldukça fazladır. Bu ikilemin başkent İstanbul olması nedeni olduğu tahmin edilmektedir. İstanbul'da saray mensubu kişilerin sayısı Bursa'ya göre daha fazladır ve bu çalışma Bursa'daki vakıflarla sınırlandırılmıştır. Saray mensubu kimselerin de reayaya göre daha fazla vakıf kurmaları mümkündür.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivine göre, Osmanlı Devletine ait 26.000 vakıf mevcuttur. Bu vakıfların 2309'u ise kadınlara aittir.³⁷ Hasan Yüksel'in çalışmasına göre, bu 2309 vakfın, XVI. yy.daki kadın vâkıflara ait oranı % 16,83'tür.³⁸ Ele alınan dönemde kadın vâkıfların oranı % 35 'tir. 1500- 1550 yılları arasında ise 573 vakıftan 271'i kadınlar tarafından kurulmuştur. Buna göre kadın vâkıfların 1500- 1550 yılları arasındaki oranı % 47'dir.³⁹ Bursa'da ele alınan dönemler arasında 314 vakfiye tespit edilmiştir. Fakat XVI. yüzyılın tamamına ait değerlendirme 1565- 1600 yılları arasındaki vakfiyeler üzerine de çalışıldıktan sonra yapılmalıdır. Bu yüzyıllar ise halen çalışılmayı beklemektedir.

Osmanlı toplumunda kadın, vakıflar yoluyla yönetici olarak karşımıza çıkmaktadır. Vakıfların mütevellisi olan kadınların sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. Bazı vâkıf kadınlar kendilerini mütevellî tayin ederken bazı kadınlara ise eşleri bu görevi vermiştir. Kadınların hayır işlerinde erkeklerden daha istekli oldukları tespit edilmiştir. Bir hayır kurumu olan vakıf işlerinde kadınların daha duyarlı olması ve böylece vakıfların daha uzun süreli yaşaması mümkündür. Ayrıca kadın vâkıflar,

³⁶ Yüksel, Hasan, "Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI.- XVII. Yüzyıllar)", *Osmanlı*, I-XII, ed. Güler Eren, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 49–55, s.52.

³⁷ Yüksel, a.g.m., s.51.

³⁸ Yüksel, a.g.m., s.51.

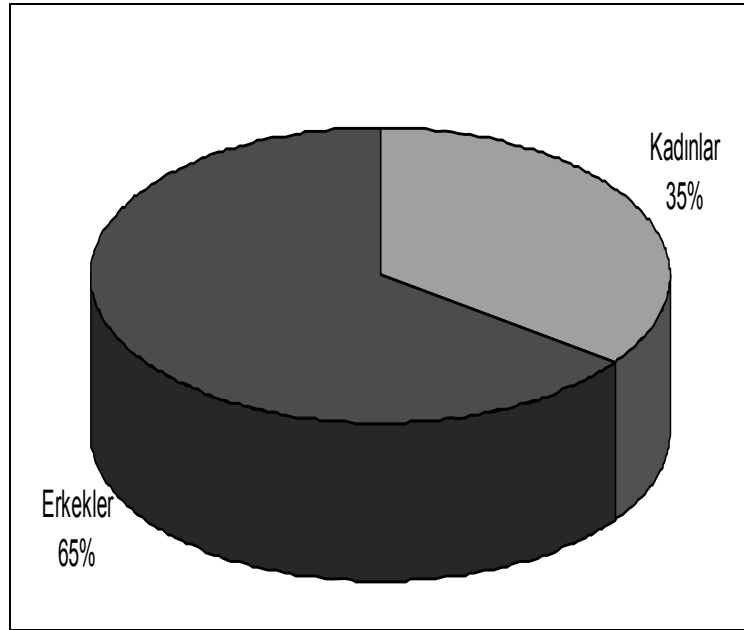
³⁹ Demirel, a.g.tz., s.60.

erkeklerle birlikte vakıf kurabildikleri gibi, yine aynı oranlarda vakıflardan istifade edebilmişlerdir.

İlmiye, tarikat, tüccar ve esnaf sınıfına mensup olan vâkıfların içerisinde kadın vâkıflara rastlanmamıştır. O dönemde esnaflık ve tüccarlık görevini erkeklerin yaptığı düşünülebilir. Ancak ilmiye ve tarikat mensubu kadınların olmadığını söylemek doğru olmaz.⁴⁰ Vakfiyelerde ilmiye ve tarikat mensubu kadın vâkıfların bulunmayışının iki nedeni olabilir. Bunlardan birincisi ilmiye ve tarikat mensubu kişilerin kullandığı sıfatların sadece erkekler tarafından kullanılması, kadınlara verilmemesidir.

Aşağıdaki grafikte vakıf kuran erkek ve kadınların oranları gösterilmektedir.

Grafik 2: Kurucularının Cinsiyetlerine Göre Vakıfların Oranı

Erkeklerde en fazla vakıf kuranlar ilmiye sınıfına mensup olanlardır. Bu oran % 19,84'tür. Kadınlarda ise birinci sırayı % 23,2'lik oranla statüsü belli olmayanlar alır. Her iki grupta da azatlıların kurdukları vakıflar azımsanmayacak kadar çoktur.

⁴⁰ Bkz. Maydaer, Saadet, Şer'iyye Sicillerine Göre Bursa'da Kadın (1575–1600), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2002, s. 52.

İKİNCİ BÖLÜM

MEVKÛFÂTA GÖRE VAKIFLAR

Vakfin önemli unsurlarından ikincisi olan mevkûfât, ammenin menfaati için vakf edilen her çeşit mülk anlamına gelmektedir.¹ Buna mahall-i vakıf da denir. XVI. yy. Osmanlı topraklarının beşte üçü dirlik sahiplerinin ve beşte biri devlete bağlı padişah haslarının elinde bulunuyordu. Geriye kalan beşte bir toprak da vakıflardan oluşmaktaydı.² Bu % 20'lik paya sahip olan vakıf mallarında bazı şartlar aranmaktaydı. Kimse belirlenen kuralların dışında, kendi istediği gibi şartlar koyarak vakıf kuramıyordu. Bu şartlar ise vakfedeni (vâkıf), vakfedilen malı (mevkûf), vakıftan yaralananları (mevkûfun aleyh), irâde beyanını (sıyga) kapsamaktadır.³

Vakfedilen malın, sonradan meydana gelebilecek anlaşmazlıkları önleyebilecek kadar bilinmesi, vakfedenin mülkü olması, şer'an mal kabul edilen şey olması, şahsi hissesinin bulunmaması gerekmektedir. Ayrıca İmam-ı Âzam'a göre akar olması, yani gayrimenkul olması şartı da vardır.

Bu bölümde vakfedilen mallar, menkul ve gayrimenkul mallar olarak iki bölümde incelenecektir.

¹ Berki, Ali Himmet, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiyeler ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Doğu Matbaası, Ankara, ts., s. 37.; Kazıcı, Ziya, *İslâmî ve Sosyal Açından Vakıflar*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1985, s. 31.

² Yediyıldız Bahaeddin, "Vakıf", *İslam Ansiklopedisi*, I-XIII, c.XIII., M.E.B., İstanbul, 1986, s. 159.; Tabakoğlu, Ahmet, "Klâsik Dönem Osmanlı Vakıf Sistemi", *Cumhuriyetin 80. yılında Uluslar Arası Vakıf Sempozyumu Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 2004, ss.25-33, s. 28.

³ Akgündüz, Ahmed, "Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri", *Türkler*, I-XXI, ed. Hasan Celal Güzel v.d., c.X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 447- 460, s. 449.

I. GAYRİMENKUL VAKIFLAR

Gayrimenkul, başka yere taşınması mümkün olmayan mal ve mülklerdir.⁴ XVI. yy.da Osmanlı'da, vakıf sisteminin çok gelişmiş olması, vakıflardan elde edilen geliri de arttırmıştır. Yüzyılın başlarında topraktan elde edilen vakıf gelirleri devlet gelirleri içerisinde % 12'lik bir paya sahipti.⁵

Ele alınan dönemde elde edilen bilgiler ışığında, gayrimenkul vakıflar ev, oda, dükkân, mektep, bahçe-bağ, su kuyusu-havuz olarak sınıflandırılmıştır. Gayrimenkullerde en fazla dilimi % 41,4 ile ev vakıfları oluşturmaktadır. Vakfiyelerde evlerle ilgili bilgiler ayrıntılı olarak verilmektedir. Evin sınırı, bulunduğu mahallenin adı ve evin iç özellikleri, bu ayrıntılar arasındadır. Evler genelde iki kattan oluşmaktaydı. Alt ve üst katta odalar, mutfak ve tuvalet bulunurdu. Odalar arasında geçiş ise sofa denilen bölümlerle yapılırdı. Evlerin büyüklüğüne göre bazılarında fırın, kiler, ambar ve ahır bulunuyordu. Büyük evler, kalabalık ya da zengin ailelerin oturduğu konaklardı. Birçok evde meyve bahçesi ve su kuyusu vardı. Bahçeli evin oranı % 16,9, su kuyulu evin oranı % 22'dir. Evlerin alt kısmında 'serdab' adı verilen yiyeceklerin korunması için kullanılan bölümler mevcuttu. Serdablar yaz döneminde suları soğutmak için de kullanılırdı. Sular o dönemde ortak bir şehir şebekesi ile gelmiyordu. Daha çok vakıf olan bu sular Uludağ'ın kaynaklarından geliyor, bir evden diğerine aktarılıyordu. Meyve ağaçları ise, senelik gelir getiren mülklerdi. Bu bahçeler, vâkıfın isteğine göre kiraya verilebilir ya da meyvelerin gelirleri vakfa aktarılabilirdi.

Vakfiyelerde sıklıkla gurfе kelimesi geçmektedir. Gurfе avlunun ya da sofanın üzerinde olan ve bazen de içerisinde ocak bulunan bir yer olarak tahmin edilmektedir.⁶

Aşağıdaki tabloda gayrimenkul vakıf ünitelerinin oranları gösterilmektedir.

⁴ Kazıcı, a.g.e., s. 87.

⁵ Tabakoğlu, , a.g.m., s. 28.

⁶ Şemsettin, a.g.e., s. 965.

Tablo 17 - Gayrimenkul Vakıfların Türlerine ve Vâkıfların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

GAYRİMENKUL MEVKÛFÂT	VÂKIF		TOPLAM	%
	KADIN	ERKEK		
EV	34	71	105	41,4
ODA/GURFE/HÜCRE	2	18	20	7,9
DÜKKÂN/İŞLETME	7	21	28	11
MEKTEP	1	1	2	0,8
BAHÇE/BAĞ	18	25	43	16,9
SU KUYUSU/ ÇEŞME/HAVUZ	21	35	56	22
TOPLAM	83	171	254	100

Gayrimenkullerin % 41,4'ünü ev vakıfları oluşturmaktadır. Ev vakıfları diğer gayrimenkuller arasında en fazla vakfedilen mallardır. 105 ev vakfının % 32, 39'u kadın vâkıflar tarafından yapılmıştır. Ayrıca kadınlar diğer vakıflara göre ev vakfını daha çok tercih etmişlerdir.

148 ev ve bahçenin 14 tanesi mukataalı olarak gelir getiren mülklerdir. Mukataa, arazisi vakıf ve üzerindeki bina ve ağaçları mülk olan, akarda mutasarrıf tarafından her sene vakfa verilmek üzere tayin edilen kira bedeline denmektedir.⁷ Buna göre ele alınan dönemde vakfedilen ev ve bahçelerin % 9,45'i mukataalı mallardır. Vâkıflar, bu mekânların kiraya verilerek, geliri ile mülklerinin tamir edilmesini ve kalan para olursa bunun da anaparaya dâhil edilmesini istemişler, fakat bunun şeklini belirlememişlerdir. Mütevelli, vakfın hayrı için öngördüğü şekilde vakfi işletebilir ve kimse ona bu konuda karışmazdı. Evlerin bir yıllığına kiraya verildiği görülmektedir. Kira bedeli ise, gayrimenkulün büyüklüğüne ve tarım arazilerinin verimliliğine göre değişmektedir. Ancak bu mal, eş değer başka bir malın kirasından aşağı olmamalıdır. İslâm hukukçuları ise vakıf mallarındaki kira bedelini, korunmaya muhtaç yetim malı ve kamu malları ile aynı şekilde değerlendirmişlerdir.⁸

⁷ Berki, a.g.e., s.38.

⁸ Akgündüz, a.g.m., s. 453.

Gayrimenkullerin % 11,02'si, vakfiyelerde 'kârhâne' olarak geçen işletmelere aittir. Çeşitli meslek sahipleri, işlettikleri ya da kiraya verdikleri dükkânlarını içindeki aletleri ile beraber vakfetmişlerdir. Örneğin tabakhane mahallesinde üç dükkân vakfeden Mustafa b. Kemaleddin, kazan ve diğer eşyalarını işletme ile birlikte vakfetmiştir.⁹ Değirmenini ve fırını aletleri ile beraber vakfeden Hacı Osman b. Hacı Ali¹⁰ ise dükkânlarının % 10 kârla işletilmesini şart koşturmuştur. Elde edilen gelirin kendi geçimi için kullanılmasını geriye kalan para ile de Abdal Mehmed cami cemaatine ayda iki defa Cuma geceleri olmak üzere et, pirinç, bal alınarak yemek pişirilip yedirilmesini istemiştir. Vâkıflar, yemeğin içinde bulunacak malzemeleri bile belirleyerek, işin suistimal edilmemesine önem vermişlerdir. Vâkıfların dükkânlarının aletlerini vakfedilmesindeki amaç ise, işletmenin çalışmasını engellemek ve bu şekilde vakfa gelir kazandırmaktır.

Dükkân vakfeden erkek vâkıfların bu işletmeleri çalıştırdıkları düşünülebilir. Ancak dükkân vakfeden kadın vâkıflara da rastlanmıştır. İncelen dönemde iki kadın vâkıf bulunmaktadır. Bunlardan Aişe bt. İyas, bir ev, bir oda ve eve bitişik üç dükkân vakfetmiştir.¹¹ Diğer bir vâkıf olan Şehriyar bt. Abdurrahman da üç dükkân vakfetmiştir.¹² Her iki vâkıf da dükkânların işletilmesi ile ilgili herhangi bir şart koşmamıştır. İşletmenin gelirleri ise, vâkıfların ruhuna kendi vakfettikleri Kur'an ile cüz okunması ve mescidin aydınlatılması gibi dini hizmetlerde kullanılmak üzere vakfedilmiştir.

Vâkıfların ikisi mektep yaptırarak vakfetmişlerdir. Mektep vakfedenlerden biri olan ilmiye sınıfına mensup Mevlânâ Sinâneddin Çelebi b. Merhum Mevlânâ Ali Çelebi, mektebin giderlerini karşılamak için de iki dükkân vakfetmiştir. Ayrıca dışarıdan gelenlerin barınması için mevkûfâtının arasında mektebe bitişik bir hücre de vardır.¹³ Bu durum, mektepte yatılı kalmak için pansiyon uygulamasının varlığını akıllara getirmektedir. Fakat kesin bir kayıt olmadığı için bunun böyle olduğunu söylemek zordur. Mektebin işletimi için bütün giderleri düşünen vâkıf, mütevellinin ve

⁹ B.Ş.S. A 67- 448a.

¹⁰ B.Ş.S. A 81-118b.

¹¹ B.Ş.S. A 45- 79b.

¹² B.Ş.S. A 67-450a.

¹³ B.Ş.S. A 200- 29b.

öğretmenin ne kadar maaş alabileceğini de belirlemiştir. Mektepte yetim çocukların da eğitim görmesini özellikle vurgulamıştır. Eğitime destek olan diğer bir vâkıf, Ayşe Hatun bt. Seyyid Ahmed'dir. Bu vâkıf aslında para vakfetmiştir. Paranın % 10 kârla işletilerek gelirinden eşinin köyüne mektep yapılmasını şart koşturmuştur. Kendi köyüne ya da bulunduğu mevkîye mektep yapılmasını düşünmediğine göre, eşinin memleketinin daha fazla ihtiyacı vardır. Bu vâkıf da mektebin işletilmesini düşünmüş ve mütevellî ile öğretmene ne kadar maaş verileceğini belirlemiştir.¹⁴

Aşağıdaki tabloda mevkûfâta göre vakıflar gösterilmiştir.

Tablo 18 - Mevkûfâta Göre Vakıflar

VÂKIF			
ÇEŞİDİ	CİNSİYET		TOPLAM VAKIF
	ERKEK	KADIN	
Gayrimenkul	27	16	43
Hem Gayrimenkul hem Menkul	15	8	23
Menkul	38	19	57
TOPLAM	80	43	123
%	65	35	100

Bazı vâkıflar gayrimenkulle birlikte menkul vakfederken bazıları ise sadece menkul ya da gayrimenkul vakfetmişlerdir. Vakfiye sayısına göre, en fazla menkul vakıfların vakfedildiği görülmektedir.

Ele alınan vakıflar içerisinde eğitim, barınma, ibadet ve gıda gibi toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak her türlü vakfa rastlanmıştır. Vakıfların oluşturulması ve devamlılığı, hayırseverler tarafından sağlanmıştır. Vâkıfın şartlarına göre tayin edilmiş ve bir kurala bağlanmış olan vakıflar, tamamen müstakil bir şekilde hizmet vermiştir. Devlet, mahallî idare amirleri ve padişah, vâkıfın şartlarını değiştirmeyi düşünmemiş, vakfın çalışmasına karışmamışlardır.¹⁵

¹⁴ B.Ş.S. A 47-4a.

¹⁵ Kazıcı, a.g.e., s .87.

II. MENKUL VAKIFLAR

Menkul, başka bir yere taşınabilen mülklere dir. İslâm'ın ilk dönemlerinde vakıfta, gelirinin devamlılık getirmesi yani gayrimenkul olması şartı aranmıştır. İmam-ı Âzam Ebû Hanife de bu görüştedir. Ancak daha sonraki dönemlerde toplumsal şartların değişmiş olması, İslâm hukukçularını da farklı arayışlara sevk etmiştir. Ebû Yusuf, vakfedilmesinin zaruri olduğu durumlarda Hz. Peygamber'in beyanı bulunan menkul malların da vakf edilebileceğini söylemiştir. Bunların da para, kitap gibi örfen vakfi caiz görülen ya da ağaç ve binanın araziden ayrılmaması gibi gayrimenkullere bağlı mallar olması gerekmektedir.¹⁶ Bu bilgiler İslâm Hukukunun konusu olduğu için ayrıntıya girilmeyecektir. Ancak ele alınan vakıflarda bazı noktaların anlaşılması için bu ön bilgiye gerek duyulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde para vakıflarının ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak 15. yy'da ilk olarak para vakıfları ile ilgili risaleler yazılmaya başlanmıştır. Fatih'in, yeniçeri ocakları için 24000 altın vakfettiği bilinmektedir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında para vakıfları sistemleştirilmiş, meşru bir zemine oturtulmuştur. Kanuni, Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin de fetvalarıyla, kendi döneminden önce kurulan para vakıflarını bir araya getirmiş, 698000 akçelik bir vakıf oluşturmuştur.¹⁷ Para vakıflarının 16. yy'da yaygınlaşması, konu üzerindeki tartışmaların da bu dönemde artış göstermesine imkân hazırlamıştır.¹⁸

Tarihin her döneminde özellikle bazı tefecilerin çok yüksek faizlerle para verdikleri bilinmektedir. Büyük bir çoğunluğu %10 kârla işletilen para vakıfları, tefeciliğin önünü bir nebze de olsa almıştır. Bu şekilde hem para için zor durumda kalan vatandaş, esnaf, tüccar, hem de vakıflar, bu paraların işletimi ile kazanmışlardır. Vakıflar ve ellerinde kullanmadıkları bir miktar parası olanlar, bir tarafın emek, bir tarafın sermaye koyarak oluşturduğu, mudârabe denilen ortaklığa katılabilmişlerdir.¹⁹ Paranın kullanımının ikinci yolu da muâmele-i şer'iyye idi. Muâmele-i şer'iyye, peşin

¹⁶ Akgündüz, Ahmed, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Osav Yay., İstanbul, 1996, s. 186-296.; Hatemi, Hüseyin, *Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1969, s. 98-105.

¹⁷ Tabakoğlu, a.g.m., s. 29.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, T.T.K. Basımevi, Ankara 2003.

¹⁹ Akgündüz, Ahmed, a.g.e., s. 223-233.

satıp veresiye vermek sureti ile % 15’i geçmeyen yıllık kârla paranın işletilmesidir.²⁰ Muâmele-i şer’iyye ve mudâbara İslâm hukukçularının cevaz verdiği bir ortaklık şeklidir. Bunun için olsa gerek ki İslâm hukukçuları fâiz kelimesi yerine, kâr anlamına gelen “ribh” kelimesini kullanmayı tercih etmişlerdir.

Vakfiyelerde geçen ‘rehn-i kavî ve kefil-i melî veya ikisinden biri ile onu, on hesabı ile muâmele-i şer’iyye ve murâbaha-i mer’iyye ile bâ-yed-i mütevellî ve her sene ‘alâ vechi’l helâl istirbâğ ve istiglâl oluna’ cümlesi, vakfedilen paranın senelik kârını vâkif tarafından belirleyen ibarelerdir.

İncelenen vakfiyelerde menkul vakıfların büyük bir kısmını para vakıfları oluşturmaktadır. Aşağıdaki tabloda para vakfi yapan vâkıfların sosyal statüleri gösterilmiştir.

Tablo 19 - Para Vakfi Yapanların Statülere Göre Dağılımı

PARA VAKFI YAPANLARIN STATÜLERİ		
STATÜ	VAKIF ADEDİ	%
AZATLI	21	26,58
İLMİYE	14	17,72
SEYFİYE	3	3,80
ESNAF	3	3,80
TARİKAT	2	2,53
TÜCCAR	3	3,80
STATÜSÜZ	33	41,77
TOPLAM	79	100

Bu tabloda vakıfların sayılarına göre dağılımı verilmiştir. Azatlı kadınlar 51500 dirhem, azatlı erkekler 87161 dirhem para vakfetmiştir. Azatlıların toplam para vakfi miktarı 138661’dir. Azatlıların en fazla para vakfeden kişiler olması ve vakfettikleri para miktarı, sosyal statüleri göz önüne alındığında, takdire şayandır.

²⁰ Döndüren, Hamdi, “Karz-ı Hasen”, *Altınoluk Dergisi*, sy. 63, Yıl 5, İstanbul, Mayıs, 1991, ss. 31–32, s.31.

Tüccar ve esnafın statülere göre dağılım oranı % 4'tür. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi tüccarların ve esnafın diğer sosyal statülere göre sayı olarak az olmalarıdır. İkincisi ise bu sınıfların para vakfeden olmalarından çok, para vakıflarından istifade eden sınıfı oluşturmalarıdır.

XVI. yüzyılın 1550–1565 yılları arasında, sosyal tabakalardaki bütün sınıfların büyük oranda para vakıflarını benimsedikleri görülmektedir. Ulema sınıfı bunun kullanılabilirliğini ve caizliğini tartışırken, reâyâ bu tartışmaların etkisinden uzak para vakıflarını uygulamaya koymuştur. Para vakıflarını kullanan bu kategorinin içerisinde, zühd hayatları önde olan tarikat mensubu kişiler de vardır. Ama yüzdeler diliminde en az paya sahiptirler.

Vâkıflar, ekonomik durumlarına göre vakıflar kurmuşlar, az ya da çok dememişlerdir. Para vakıflarına toplumun her kesiminin ilgi göstermesi, hayır yapmak isteyen, fakat gayrimenkul vakfetmeye gücü olamayan kişilerin para vakfı kurmayı tercih ettiklerini akla getirmektedir. Küçük para vakıfları ve hizmetleri birleşerek büyük hizmetler yapabilmişlerdir. Sofyalı bilgin Bâli Bey (v.960/1552), bu konuda şunları söylemektedir:

“ ...Mü'min kardeş Rumeli'nin bazı imaretleri ve bazı medâris ve mesâcidi ve ekseri camileri evkâfi, nukûddur. Cümlesi at ahır olmak mukadder oldu, minbad mamur olmak müyesser olmaz. Ve şehirler ve kasabâtın surları evkâfi nukûddur, kurumak mukadder oldu, minbad yeniden imaret mümkün değildir. İmarât, mesâcid ve medâris dahi bunların emsali hayrâtta ne kim var, gayet az vâki oldu. Ve dahi nice yerler ola ki ne din, ne iman, ömürleri behayim gibi gele geçe. Vakf-ı nukûdu men etmekten hasıl budur. Bilmiş olasın ki, bunca sevaptan mahrum korsun... ”²¹

Aşağıda para ve altın vakfeden vâkıfların, vakfettikleri para ve altın miktarları, bunların yüzde kaç kârla işletileceği ve bu kârla işletildiği varsayılan paralardan elde edilen yıllık geliri gösteren tablo verilmiştir.

²¹ Keskiöglü, Osman, “Bulgaristan’da Türk Vakıfları ve Bâli Efendi’nin Vakıf Paralar Hakkında Bir Mektubu”, *Vakıflar Dergisi*, sy. 9, Ankara 1971, ss. 81-94, s.92.

Tablo 20 - Para Vakfeden Vâkıfları, Vakfettikleri Para Miktarını Ve Kâr Oranlarını Gösterir Tablo

SIRA	VÂKIF	CİNSİYET	GÜMÜŞ PARA	ALTIN	İŞLETME KÂR ORANI %	YILLIK GETİRİSİ	DEFTER NUMARASI
1	İmam Mevlânâ Muslihuddin b. Muhammed	E	1000		10	100	A45-69a
2	Hüseyin Hıdır b. Mustafa	E	21000		10	2100	A45-26b
3	Emine Hatun bt. Ahmed el-Bâli	K	5000		10	500	A45-26b
4	Muhammed b. Ali	E	1500		10	150	A45-110b
5	Mustafa Bey b. Muhammed	E	4000		10	400	A45-164b
6	Seyyid Muhammed Çelebi b. Hüseyin	E	3000		10	300	A45-335a
7	Fahriye bt. Abdullah	K	1500		10	150	A45-119a
8	Münevver Hatun bt. Abdullah	K	7200		10	720	A45-154a
9	Fatma Hatun bt. Abdulkerim	K	4600		10	460	A45-198b
10	İmam Mevlânâ Muslihuddin b. Muhammed	E	1000		10	100	A45-69a
11	Bursalı Seyyid Muhammed Çelebi b. Hasan	E	3000		10	300	A45-334b
12	Ümmügülsüm bt. Merhum Muhyiddin el- Gedizi	K	10000		10	1000	A45-97a
13	Seyyid Mehmed Çelebi b. Hüseyin Bursevî	E	5000		10	500	A45-121b
14	Hacı Kemal b. Muhammed	E	11000		10	1100	A46-172a
15	Nefise Hatun bt. Hıdır	K	4000		10	400	A46-117a
16	Ankaralı Kemalın Oğlu Hacı Sinan	E	30500		12,50	3812,5	B3-1b 2a

SIRA	VAKIF	CINSİYET	GÜMÜŞ PARA	ALTIN	İŞLETME KÂR ORANI %	YILLIK GETİRİSİ	DEFTER NUMARASI
17	Bursalı Muhyiddin Muhammed b. Veliyyüddin	E	2000		10	200	B3-1b 2a
18	Kasım b. Yusuf	E	1500		10	150	B3-122a
19	Sultan Hatun bt. Mahmud	K	7000		10	700	B3-77b
20	Hasan b. Yusuf	E	1200		10	120	A62-29a
21	Hacı Hamza b. Abdullah	E	100		10	10	A62-54a
22	Hacı Davut b. Abdullah	E	10000		10	1000	A63-92a
23	Hacı Davud b. Abdullah	E	1000		10	100	A63-169a
24	Şehri bt. Abdullah	K	4000		(Belirtilmemiş)		A63-114b
25	Merhume Aişe bt. Mevlânâ Şehabeddin	K	3000		12,50	375	A72-185a
26	Hoca Salih b. İbrahim b. İşari	E	3600		12,50	450	A67-468b
27	Şehzade bt. Osman	K	3000		10	300	A67-704b
28	Hacı Osman b. Hacı Ali	E	6000		10	600	A81-118b
29	Merhum Hoca Müslihiddin b. Münevver Şah	E	30000		12,50	3750	A81-172a
30	Hacı Sinan b. Abdullah	E	6000		10	600	A81-101b
31	Muhammed b. Hacı Mustafa	E	6000		10	600	A74-102a
32	Zahide bt. Hacı Hasan	K	5000		10	500	A77-19a
33	Hacı Velinin Azadlısı Hacı Hüseyin b. Abdullah	E	372		10	37	A77-44b

SIRA	VAKIF	CİNSİYET	GÜMÜŞ PARA	ALTIN	İŞLETME KÂR ORANI %	YILLIK GETİRİSİ	DEFTER NUMARASI
34	Hacı Velinin Azadlısı Hacı Hüsrev b. Abdullah	E	3036		10	304	A77-45a
35	Abdulkerim b. Nasuh	E	4000		10	400	A79-57a
36	Hacı Nasuh b. Sadi	E	30000		10	3000	A79-159a
37	Hacı Carullah	E	12000		10	1200	A79-149a
38	Huriye bt. Abdullah	K	3000		12,50	375	A46-123b
39	Amine Hatun bt. Merhum Ahmed	K	9000		10	900	A47-150a
40	Aişe Hatun bt. Seyyid Ahmet	K	(...)		10		A47-4a
41	Bayezid Dede b. Ali	E	5000		10	500	A65-278b
42	Perviz Hatun bt. Hacı İbrahim	K	1000		10	100	A65-216b
43	Hamza b. Abdullah	E	15000		10	1500	A72-179b 180a
44	Attar Hacı Mustafa b. İshak	E	24000		10	2400	A74-121b
45	Hacı Velinin Azadlısı Hacı Hüsrev b. Abdullah	E	3037		(Belirtilmemiş)		A77-45b
46	Hacı Velinin Azadlısı Hacı Hüsrev b. Abdullah	E	8016		10	802	A77-44a
47	Hacı Süleyman b. Abdullah	E	23600		10	2360	A77-24a
48	Tokatlı Mevlânâ Hüseyin Çelebi b. Mustafa Çelebi	E	6000		10	600	A79-185a
49	Amine Hatun bt. Hacı Sinan	K	3000		10	300	A79-90a
50	Bursalı Katip Mevlânâ Alaaddin b. Mustafa	E	35000		(Belirtilmemiş)		A79-124b
51	Kameri Hatun bt. Abdullah	K	5500		10	550	A79-109b1

SIRA	VAKIF	CİNSİYET	GÜMÜŞ PARA	ALTIN	İŞLETME KÂR ORANI %	YILLIK GETİRİSİ	DEFTER NUMARASI
52	Hoca Sinan b. Abdullah	E	3000		10	300	A79-109b2
53	Hoca Sivasi	E	900		10	90	A79-109b3
54	Sitti Hatun bt. Ali	K	1000		10	100	A79-92a
55	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E	30000		10	3000	A79-38b 39a1
56	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E	11000		10	1100	A79-38b 39a2
57	Nefise Hatun bt. Hacı Muhammed	K	4000		10	400	A81-63a
58	Hacı Mustafa Çelebi b. İvaz	E	7000		10	700	A81-97a
59	Taç Hatun bt. Merhum	K	9000		10	900	A81-116b
60	Hüseyin b. Abdullah	E	7000		12,50	700	A81-92b
61	Hacı Muhtereme Hatun bt. Merhum Molla Abdullah	K	10600		10	1060	A81-66a
62	Sitti Hatun bt. Muhammed Çelebi	K	140000		10	14000	A111-31b 32a
63	Aişe Hatun bt. Kemal Bey	K	2000		10	200	A111-33b
64	Surur bt. Abdullah	K	3000		10	300	A130-6a
65	Hüseyin Bey b. Hasan	E	900		10	90	A130-10b
66	Hacı Muhammed b. Abdullah	E	1000		10	100	A130-15b2
67	Abdullah Çelebi b. Muhammed	E	10000		10	1000	A130-19a
68	Hatun bt. Abdullah	K	300		10	30	A130-36a
69	Fatma Hatun bt. Yahya	K	1500		10	150	A130-40b
70	Muhammed Çelebi b. Ali	E	4000		10	400	A202-18a 18b
71	Muhammed Çelebi b. Ali	E	4000		10	400	A202-19b

SIRA	VÂKIF	CİNSİYET	GÜMÜŞ PARA	ALTIN	İŞLETME KÂR ORANI %	YILLIK GETİRİSİ	DEFTER NUMARASI
72	Mustafa b. Abdullah	E	16000		10	1600	B3-66b, B3-121a
73	Murad Bey b. Abdulhay	E	4000		12,50	400	B3-124b
74	Zeynep Hatun bt. Abdullah	K	27000		10	2700	B3-70b
75	Hızır b. Ali b. Turgut	E	2		(Belirtilmemiş)		A70-29b
76	Ali b. Durmuş	E	30		10	3	A79-42a
77	Muhammed Çelebi b. Hacı Veli	E	400		10	40	A79-70b
78	Hacı Süleyman b. Merhum Hacı Çalabvermiş el-Bursevî	E		400	10		A47-4a
79	Aişe Hatun bt. Seyyid Ahmet	K	(...)		10		A47-4a
GENEL TOPLAM			690893	400		66687,9	

Ele alınan dönemdeki para vakıflarının bütün vakıflara oranı, % 64,22 'dir. Tespit edilen 79 para vakfının 66 tanesi %10 kârla, 8 tanesi % 12,5 kârla işletilmek üzere vakfedilmiştir. Beş vâkif ise paralarının % kaç kârla işletileceğini belirtmemişlerdir. Toplam 690893 gümüş para, 400 (altın) flori vakfedilmiş olup, şart koşulan işletme kârıyla kabaca bir hesap yapıldığında, bu paralardan yaklaşık 67000 dirhem yıllık gelir elde edilebileceği tahmin edilmektedir. Bu miktar para vakıflarının yaptığı hizmeti göstermesi açısından önem arz etmektedir. Vakfiyelerin, akarla korunduğu düşünüldüğünde ise, kuvvetli bir güvence altında oldukları söylenebilir. Bunun yanında parasını kâr oranını belirtmeyen, ancak nerelerde kullanılacağını belirleyen vâkıflar da vardır. Örneğin 4000 dirhem vakfeden Şehri bt. Abdullah, bütün parasının gider yerlerini belirlemiştir.²² Buna göre, 1000 dirhem öldüğü gün, kırkıncı

²² B.Ş.S. A 63-114b.

günü ve sene-i devriyesinde sarf edilecekti. 500 dirhem Attâr Hüsâm Mahallesi Mescidi'nin aydınlatmasında, 1500 dirhemi ile Sağrıçı Sungur mahallesi caminde Abdurrahman b. Süleyman'a her gün bir cüz okuması kaydıyla ve her gün bir dirhem verilerek harcanacaktı. Kalan para da aynı şekilde Attâr Hüsâm Mahallesi Mescidi'nde Sütöğlü Ali Çelebi b. Bekir'in her gün bir dirhem karşılığında bir cüz okuması karşılığında verilecekti.

Kitap vakfeden 26 erkek vardır. Kadınların Kur'an vakfettiği tespit edilmiş, Kur'an dışında kitap vakfeden kadın vâkifa rastlanmamıştır. Bu da evlerde Kur'an sayısının fazla olduğunu göstermektedir.

İlmiye sınıfına mensup İmam Abdülcebbar b. Ahmed 20 kitabını vakfetmiştir. Bu kitaplar arasında Mushaf-ı Şerîf, Ebu'l-Leys Tefsiri, Mesâbih ve Meşârik adlı hadis kitapları, Envâru'l-Âşikîn, şerhiyle beraber Kenz (Kenzu'l-ummâl), iki nüsha Muhtâr ve İhtiyâr, şerhiyle Kudûrî, Molla Zâde, şerhiyle Neseî'nin akâidi, Kâfiye, Misbah, Şerh-i Dibâce, Sarf, Tezkiratü'l-Evliya, Kavâidü'l-İrâb, Zencâni, Mazbut ve Gülistan vardır. Bu kitapları ölene kadar kendisine, sonra nesilleri kesilene kadar oğullarına vakfettikten sonra kitapları mütâlâ edebilecek, hakkını verebilecek ve hak eden kişilere verilmesini vasiyet etmiştir.²³ Abdullah b. İskender de Mushaf-ı Şerîf, iki cilt tefsir ve bir cilt hadis kitabını vakfetmiştir. Vâkif, kitapları ile birlikte ev de vakfetmiştir. Evini ölene kadar kendisine, sonra çocuklarına, sonra da mahalle cami imamına vakfetmiştir. Kitaplarını ise ölene kadar kendisine, sonra mahalle cami imamına vakfetmiştir. Yani kitaplarını çocuklarına bırakmak istememiştir. Vâkif çocuklarının kitaplarına gerekli değeri vermeyeceğini düşünmüş olabilir. Evini çocuklarına vakfedip kitaplarını vakfetmekten sakınması ise çocuklarının geçimini düşünmesinin yanında kitaplarına evinden daha çok değer verdiğini de göstermektedir.

²³ B.Ş.S. A 111-30a.

Tablo 21 - Menkul Vakıfların Türlerine ve Vâkıfların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

MENKUL MEVKÛFÂT	VÂKIF		TOPLAM
	KADIN	ERKEK	
KİTAP (CİLT)	3	26	29
GAYRİMENKULDEN GELEN MUKATAA	210	903	1113
NAKİT PARA (DİRHEM)	275700	415193	690893
(ALTIN) FLORİ	-	400	400

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİZMET AMAÇLARINA GÖRE VAKIFLAR

İncelenen dönemde vakıfların, büyük bir gelişim gösterdiği, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi toplumun birçok ihtiyacını karşıladığı, oldukça farklı konularda hizmet verdiği, diğer bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu bölümde ise vakfedilen mülklerin hangi amaçla vakfedildikleri üzerinde durulacaktır.

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, sosyal statüleri açısından ele alındığında bir vâkîf, birden çok sınıfın içerisinde değerlendirilebilmektedir. Aynı şekilde, hizmet amaçlarına göre bir vakfiye ele alındığında, vâkîfların her vakîf için çeşitli şartlar koymaları dolayısıyla, bir vakîf birden çok bölüm içerisine girebilmiştir. Mesela ailevi bir vakîf, aynı zamanda sosyal ve Haremeyn vakıfların içerisinde de değerlendirilebilmektedir. Bu sebeple vakıfların her bir hizmet amacı, kendi toplam bütünlüğü içerisinde ele alınarak diğer hizmet amaçları ile karşılaştırma yapılmıştır.

Aşağıdaki tabloda, birden çok sınıfın içerisinde yer alanlar ayrı bir satırda değerlendirilerek verilmiştir.

Tablo 22 - Hizmet Amaçlarına Göre Vakıfların Dağılımı

HİZMET AMACI	VÂKIF		TOPLAM
	KADIN	ERKEK	
AİLEVİ	6	9	15
AİLEVİ-DİNÎ	8	13	21
AİLEVİ-DİNÎ-HAREMEYN	-	3	3
AİLEVİ-HAREMEYN	3	2	5
AİLEVİ-SOSYAL-HAREMEYN	-	1	1
DİNÎ	21	36	57

HİZMET AMACI	VÂKIF		TOPLAM
	KADIN	ERKEK	
DİNÎ-EĞİTİM	2	2	4
DİNÎ SOSYAL	2	8	10
EĞİTİM	-	3	3
SOSYAL	1	2	3
BELİRSİZ	-	1	1
TOPLAM	43	80	123

Vakıfların gördüğü hizmetler sayesinde devlet, eğitim, sağlık, fakirlere yardım, yol, çeşme ve köprü yapımı gibi birçok alanda sorumluluktan kurtulmuş, halka vereceği hizmetin yükünü yine halkla paylaşmıştır. Vakıflar o kadar çok alanda hizmet vermiştir ki, vakıfları anlamadan o dönemin iktisadi ve sosyal boyutunu anlamak mümkün değildir.¹

Tablo 22'ye bakıldığında yalnızca dinî amaçla oluşturulmuş vakıfların ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu dinî amaca biraz da ailevi duygular karışmış ve sadece dinî sınıfı, dinî- ailevi sınıf takip etmiştir.

Okunan bütün vakfiyelerde vâkıfların, ihtiyaç sahiplerine yardım etme gibi ortak bir amaçla vakıf kurdukları anlaşılmaktadır. Bu sonuca göre, bütün vakıfların dinî amaçlarla kurulduğu söylenebilir. Ancak burada vakıfların sosyal hayata buldukları katkılar göz önüne alınarak bir değerlendirme yapılmıştır. Vâkıflar, vakfettikleri malın nerelerde ve nasıl kullanılacağını belirlemişlerdir. Bu şartları belirlemeyen sadece bir tek vâkıfa rastlanmıştır.²

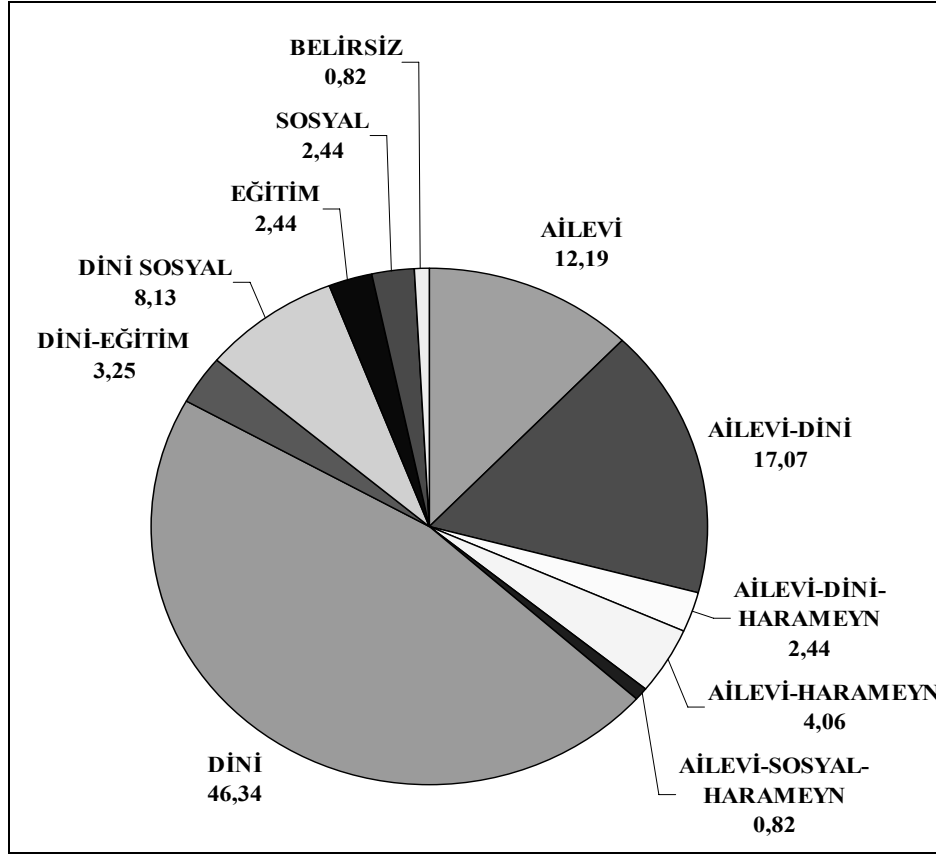
Büyük ya da küçük vakfiye olsun, vâkıflar isteklerini en ayrıntılı şekilde anlatmıştır. Bu da vâkıfların vakfiyelerine gösterdikleri değeri ve dinî hassasiyetlerini ifade eden güzel bir tablo oluşturmaktadır.

Aşağıdaki grafikte hizmet amaçlarına göre vakıfların yüzdelerle dağılımları gösterilmiştir.

¹ Kozak, Erol, *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, Sakarya Üniversitesi Matbaası, Adapazarı, 1994, s. 16.

² B.Ş.S. A 62- 54a.

Grafik 3 - Hizmet Amaçlarına Göre Vakıfların Yüzdelerik Dağılımları

Vakıfların gördüğü hizmetleri şu başlıklar altında incelemek mümkündür.

I. DİN HİZMETLERİ

İslam toplumunda dinî hizmetler veren kurumların temel fonksiyonları ve var oluş sebepleri inanılan dinî kaidelerinden gelmektedir. Dinî hizmetlerin artması ise, cami, mescid gibi yapıların kurumsallaşıp gelişmesiyle doğru orantılıdır. Bu kurumlar oluştuğça, kurumlara hizmet etmesi gereken kişilerin varlığı ortaya çıkmıştır. Çalışanların ücretleri de, hizmet gören halk tarafından vakıflarla karşılanmış, devletin yükü hafifletilmiştir.³

³ Bizbirlik, Alpay, "Osmanlı Toplumunda Vakıfların Sosyo-Ekonomik Boyutları ve Buna Dair Örnekler", *Osmanlı*, I-XII, Editör: Güler Eren, c.V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 56-62, s. 56.

Cami ve mescitlerin aydınlatılması, bakımının yapılması, temizlik ihtiyaçlarının giderilmesi, din görevlilerine para verilmesi gibi kurumsal dinî hizmetlerin yanında, vâkıfın ailesinin, peygamberlerin, ashabın veya ulemanın ruhuna cüz ve sure okuma vakıfları da vardır.

Dinî hizmetli vakıflarda, sadece bu amaç için kurulan vakıfların oranı %60'tır. Vâkıflar, sevaptan hissedar olmak için belirledikleri günlerde önce kendi ruhlarına, daha sonra ise sırasıyla sayılan kişilerin ruhlarına Kur'an okunmasını şart koşan vakıflar kurmuş, Kur'an okuyan kişiye ücret verilmesini istemişlerdir. Bu amaçla Kur'an okuyan kişilere cüz-hân denilmektedir.⁴

Tablo 23 - Dinî Vakıflar

HİZMET AMACI	VÂKIF		TOPLAM
	KADIN	ERKEK	
DİNÎ-AİLEVİ	8	13	21
DİNÎ-AİLEVİ- -HAREMEYN	-	3	3
DİNÎ	21	36	57
DİNÎ-EĞİTİM	2	2	4
DİNÎ SOSYAL	2	8	10
TOPLAM	33	62	95

Dinî amaçlarla oluşturulan vakıflara, ailevi, ailevi-Haremeyn, eğitim ve sosyal amaçlarla oluşturulmuş vakıflar da eklenmiştir. Bu oran % 40'ı oluşturmaktadır. Örneğin Hacı Muhammed b. Bâli, vakfettiği evlerin bir tanesini her sabah namazından sonra yasin okuması kaydı ile mahalle imamına vakfederken, diğer evini ise aynı mahallede vakıf tarafından yaptırılacak mektebe vererek hem dinî hem de eğitim amaçlı bir vakıf oluşturmuştur.

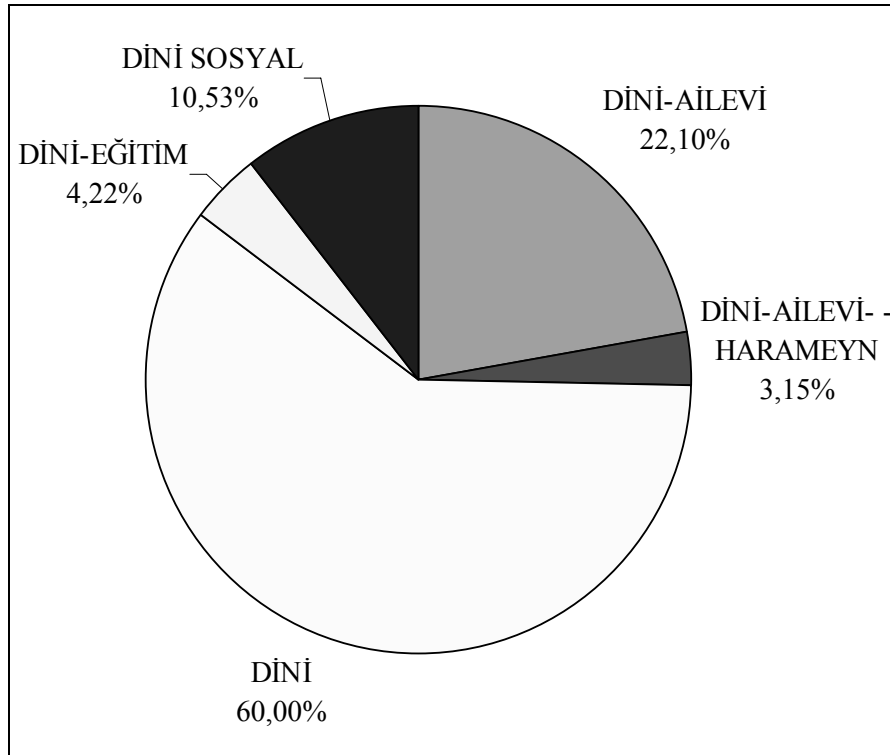
% 22,1'i oluşturan ailevi-dinî vakıfların büyük bir kısmı gayrimenkul vakıflardır. Vâkıflar, gayrimenkulü, ölene kadar kendisine, sonra nesilleri kesilene kadar ailesine, daha sonra ise mahalle mescidinin imamına ve mescid giderlerine,

⁴ Kepecioğlu, Kâmil, *Tarih Lügati, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, ts., s. 72.

ruhuna Kur'an okunması şartı ile vakfetmişlerdir.⁵ İki evini vakfeden Osman Ali b. Yakup da, bu evleri hayatta olduğu müddetçe kendisine, sonra sırasıyla annesine ve eşine müştereken kullanmaları için, kardeşinin oğluna ve çocuklarına, sonra da cami imamına her gün bir Yasin okumak kaydıyla vakfetmiştir.⁶

Aşağıdaki grafik, dinî vakıfların yüzdelerik dilimini göstermektedir.

Grafik 4 – Dinî Vakıfların Yüzdelerik Dağılımı

Dinî amaçlı menkul vakıfların büyük bir kısmını para vakıfları oluşturmaktadır. Vâkıflar, vakfettikleri paraların işletilmesini istemişler, geliri ile de mahalle mescidinin ihtiyaçlarının karşılanması ya da mahalle imamına sağlanan maişet ile kendi ruhlarının hissedâr olması için Kur'an okunmasını vasiyet etmişlerdir. Örneğin A 45-110b numaralı defterde kayıtlı olan vakfiyede, vâkıf Muhammed b. Ali, 1500 dirhem vakfederek % 10 kârla işletilmesini ve elde edilen kârda da mahalle camiinde her sabah namazından sonra cami müezzini tarafından Yasin okunmasını şart koşmuşlardır.

⁵ B.Ş.S. A 80-120a.

⁶ B.Ş.S. A 81-111b.

Vâkıflar genellikle aile bireyleri tarafından Kur'an okumasını şart koştuktan ziyade, cami imamı ya da müezzini tarafından Kur'an okunmasını istemişlerdir. Bu da imamlara toplum tarafından ne kadar güvenildiğini göstermektedir. Ayrıca bazı vâkıflar, kendi Kur'an'ını vakfederek bununla belirttikleri surelerin okunmasını vasiyet etmişlerdir.

Vakfiyelerin başında genellikle Peygambere salât ve selamdan sonra, mal ve evladın fayda vermeyeceğini, elem ve azaplardan kurtulmak için ve Allah rızası için bunu vakfettiğini bildiren cümleler yer almıştır. Vakfiyelerde kalıplaşan bu ifadeler vâkıfların niyetlerini de ortaya koymaktadır. Bu da aslında göstermektedir ki, her ne kadar vakıf değişik alanlarda faaliyette bulunuyor olsa da, vâkıf bunu bir ibadet bilinciyle yapmaktadır. Vakıflar, vâkıfların hem dinî duygularını tatmin etmiş hem de sosyal hayata renk kazandırmıştır.

II. SOSYAL HİZMETLER

Fakirlerin giyecek, yiyecek, yakacak ve barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanması, yol, köprü, kervansaray, çeşme vs. yapılması gibi amaçlarla kurulan vakıflar, hizmet alanları göz önüne alınarak sosyal hizmet amaçlı vakıflar içinde değerlendirilmiştir. Diğer kategorilerde olduğu gibi, sosyal hizmet için kurulmuş vakıflar da iç içe girmiş olarak birden fazla amaçla kurulmuşlardır.

Tablo 24- Sosyal Vakıflar

HİZMET AMACI	VÂKIF		TOPLAM
	KADIN	ERKEK	
SOSYAL-AİLEVİ - HAREMEYN	0	1	1
SOSYAL-DİNÎ	2	8	10
SOSYAL	1	2	3
TOPLAM	3	11	14

Bu alanda faaliyet gösteren 14 vakıf vardır. Diğer hizmet amaçlarına göre oranı ise % 8,23'tür. Sosyal amaçlı vakıf kuran üç kadın statüsü bilinmeyen vâkıflardandır.

Sultan Hatun bt. Mahmud, 7000 dirhem vakfetmiştir. Bu oranın %10 kârla işletilmesini, ölene kadar anaparanın kendi tasarrufunda olmasını, elde edilen gelirin 300 dirhemi ile mahalle cami müezzininin her sabah namazından sonra Yasin okumasını, 200 dirhem de mahalle fakirlerinin avârızına harcanmasını şart koşmuştur. 200 dirhem ile her cuma gecesi et ve pirinç ile yemek yapıp yanına bal eklenerek mahalleye dağıtılmasını istemiştir. Bu hayır sahibi kadın, hangi yemeklerin ne zaman dağıtılacağını ve yanında ne verileceğini de belirlemiştir.⁷

Statüsü belli olmayanlar kategorisinde olan Zahide bnt. Hacı Hasan da 5000 dirhem vakfetmiş, paranın %10 kârla işletilerek, elde edilecek olan gelire de mahalle fakirlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasını istemiştir. Zahide bt. Hacı Hasan'ın kurduğu vakıf, yalnızca sosyal bir amaç taşımaktadır.⁸

Tablo 25 - Hizmet Amaçlı Vakıfların Kurucularının Statülerine Göre Dağılımı

HİZMET AMACI	STATÜ							
	AZATLI	İLMİYYE	SEYFİYYE	TARİKAT	ESNAF	TÜCCAR	STATÜSÜZ	TOPLAM
AİLEVİ	3	1	-	1	2	-	8	15
AİLEVİ-DİNİ	4	6	1	-	3	-	7	21
AİLEVİ-DİNİ-HAREMEYN	1	2	-	-	-	-	-	3
AİLEVİ-HAREMEYN	-	1	-	-	-	-	4	5
AİLEVİ-SOSYAL-HAREMEYN	-	-	-	-	1	-	-	1
DİNİ	16	10	2	-	1	3	25	57
DİNİ-EĞİTİM	-	-	-	1	-	-	3	4
DİNİ-SOSYAL	3	2	-	1	1	-	3	10

⁷ B.Ş.S. B 3-77b.

⁸ B.Ş.S. A 77-19a.

EĞİTİM	-	2	-	-	-	-	1	3
SOSYAL	-	2	-	-	-	-	1	3
BELİRSİZ	1	-	-	-	-	-	-	1
TOPLAM	28	26	3	3	8	3	52	123

Tabloya bakıldığında azatlıların sosyal amaçlı vakıf kurmada daha fazla istekli oldukları görülür. Sosyal hizmet amacı içerisinde daha çok fakirlerin ihtiyaçlarının giderilmesi gelmektedir. Azatlıların, bu maddi refaha sahip olmadan önce geçim sıkıntısı çektiği düşünülebilir. Bunun ne demek olduğunu bildiği için de fakirlerin ihtiyaçlarına daha çok ehemmiyet vermesi muhtemeldir.

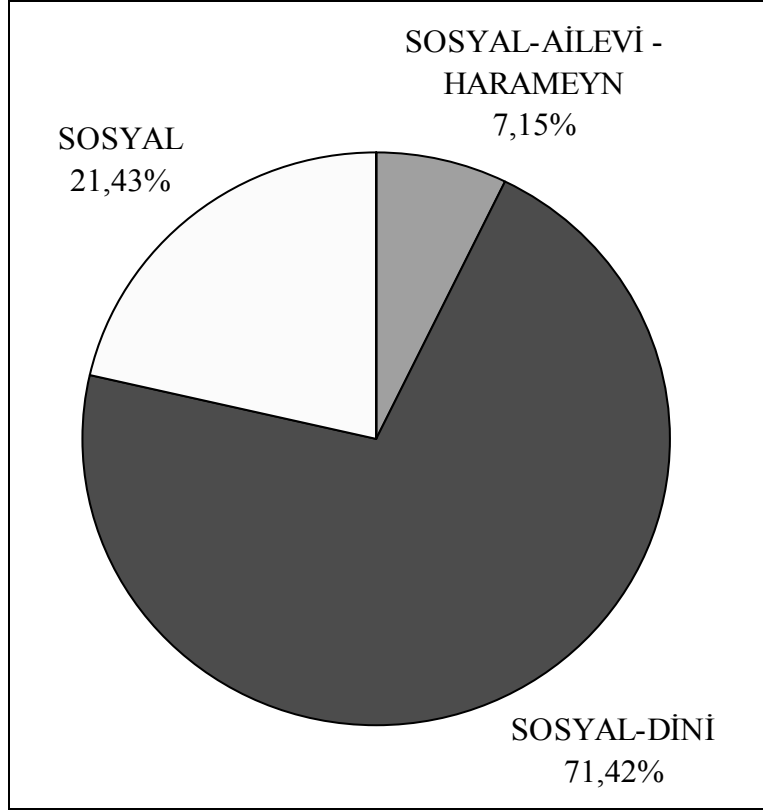
Sosyal hizmet amacıyla vakıf kuran azatlılardan Mustafa b. Abdullah, 6000 dirhem ve ayrıca 10000 dirhem vakfetmiştir. Vakfiyesi hem B 3-66b’de hem de B 3-121a’da yer almıştır. 3000 dirhem %10 kârla işletilmesinden elde edilen gelirin, mahallenin fakirleri için harcanmasını istemiştir.

Vakfiyelerde, mahalledeki fakirlerin ihtiyaçlarının giderilmesi için “fakirlerin avarızına” tabiri kullanılmıştır. Daha önceleri avarız, kanunla tayin edilen vergiler için kullanılırken daha sonraları ise hastalık ve benzeri sebeplerden iş bulamayıp kazancı olmayan kişilerin giydirilip yedirilmesi, tedavi edilmesi gibi ihtiyaç sahiplerinin ihtiyacını gidermek manasında kullanılmaya başlanmıştır.⁹ Bunun sebebi, avarız vergisinin gelmediği dönemlerde bu vakıfların böyle hizmetlere yönlendirilmesidir. Avarız vergisinin geldiği süreçlerde ise bu vergiyi ödeyemeyenlerin vergisi ödenmiştir. Avarız vakıflarının içerisine sermaye bulamayanlara sermaye verilmesi, fakirlerin öldüklerinde defin işlemlerinin yapılması, borcunu ödeyemeyenlerin borcunun ödenmesi, köy ve mahallelerin yol, çeşme, kuyu ve kaldırımlarının tamiri, fakir kızların çeyizlerinin yapılması gibi çeşitli konular girmektedir. Avarız vakıflarından yararlanmak için Müslüman olma şartı da aranmamış, vâkıf Müslüman olsa dahi gayrimüslimlerin de ihtiyacı karşılanmıştır.¹⁰

⁹ Kepecioğlu, a.g.e., s. 22.

¹⁰ Çataltepe, Sipahi, *İslâm- Türk Medeniyetinde Vakıflar*, Türkiye Milli Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 31-32.

Grafik 5 – Sosyal Vakıfların Yüzelik Dağılımları

Vakfiyelerde sadece sosyal amaç için kurulan vakıfların oranı %21,43'tür. Sosyal amaçlı vakıf kurma uygulamasının içerisinde ailevi ve dinî duygularda karışmıştır. Haremeyn vakıflar da bu kategoride yerlerini almışlardır.

III. EĞİTİM HİZMETLERİ

Osmanlı'da toplumun en önemli sosyal merkezlerinden biri olan külliyelerin içerisinde cami, mektep ve medreseler, kütüphane, hastane, aşhane, çarşı, kervansaray, hamam ve görevlilerin kalması için, bugünkü anlamıyla lojman olan meşruta binaları yer alırdı.¹¹ Külliyelerdeki bu yapı, dinin, eğitimin ve sosyal hayatın birbirinden ayrılmadığının, aksine bütünlük oluşturduğunun göstergesidir.

Ele alınan dönemde hizmet amaçlarına göre vakıfların en düşük oranını eğitim hizmetleri oluşturmaktadır. Bunun nedeninin eğitim masrafının çok, yükümlülüğünün

¹¹ Kozak, a.g.e., s. 16-17.

daha ağır olması oluşturabilir. İki kadın, beşi erkek yedi eğitim amaçlı vâkıfa rastlanmıştır. Üç erkek vâkıf sadece eğitim amaçlı vakıflar kurmuşlardır. Hem dinî hem de eğitim amacıyla iki erkek ve iki kadın tarafından kurulan vakıflarda bulunmaktadır.

Tablo 26 - Eğitim Vakıfları

HİZMET AMACI	VÂKIF		TOPLAM
	KADIN	ERKEK	
EĞİTİM	-	3	3
EĞİTİM- DİNÎ	2	2	4
TOPLAM	2	5	7

Yalnızca eğitim amacıyla vakıf kuran ilmiye sınıfına mensup Mevlânâ Sinâneddin Çelebi b. Merhum Mevlânâ Ali Çelebi bir dârut'ta'lîm ve bu eğitim merkezinin giderleri için iki dükkan, dâru'ta'lîm'e bitişik bir hücre vakfederek, buralarda özellikle yetimlere eğitim verilmesini istemiştir. Eğitim merkezinin giderlerine kullanılmak üzere iki dükkân ve kalacak yer problemini gidermek için de bu mekâna bitişik hücre vakfetmiştir.¹²

Vâkıf Hacı Muhammed b. Bâli¹³ de vakfettiği iki evinden birini Yasin okuyup sevabını vâkıfın ruhuna göndermesi şartı ile mahalle imamına vakfederken diğer evini de mahallesine yapılacak olan mektebin gelirleri için vakfetmiştir.

Eğitim kurumlarında mektep ve medrese kadar kütüphanelerin de önemi büyüktür. Bunun için hayırsever vâkıflar ellerindeki kitaplardan ihtiyacı ve ehli olanların kullanabilmesi için kitap vakıfları kurmuşlardır. İmam Abdülcebbar b. Ahmed¹⁴ ve Abdullah b. İskender¹⁵ de bu vâkıflar arasındadır. İmam Abdülcebbar b. Ahmed, yirmi bir kitap, Abdullah b. İskender de üç kitap vakfetmiştir. Bu kitaplar ve vâkıfların şartları hakkında menkul vakıflar içerisinde bilgi verildiği için burada değinilmeyecektir.

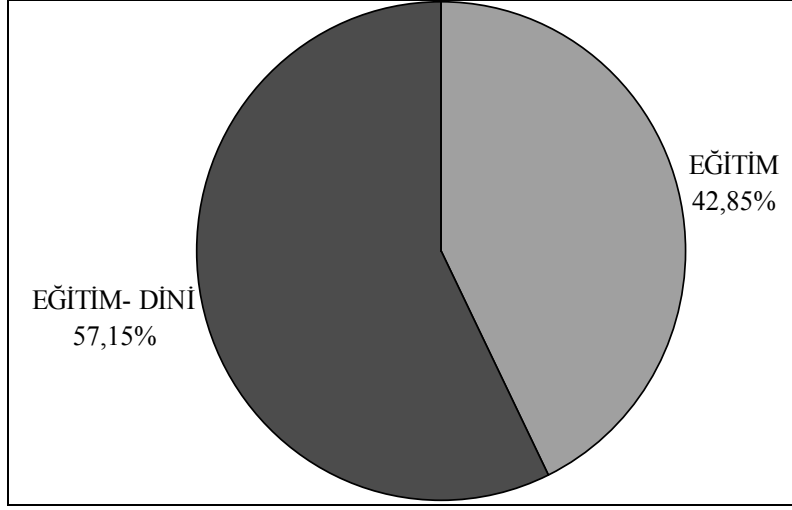
¹² B.Ş.S. A 200-29b.

¹³ B.Ş.S. A 45-16a.

¹⁴ B.Ş.S. A 111-30a.

¹⁵ B.Ş.S. A 130-15b1.

Grafik 6 – Eğitim Vakıflarının Yüzdelerik Dağılımları

Eğitime ve hocalara verilen destek, toplumun eğitime verdiği önemi göstermektedir.

IV. HAREMEYN VAKIFLARI

Müslümanlarca, yeryüzünün en kutsal mekânı kabul edilen Mekke ve Medine şehirlerinin her birine bu isim verilmiştir. Bu mekânların değeri dolayısıyla Müslümanlar Haremeyn'e hizmette büyük bir titizlik göstermişlerdir. 1517'de Yavuz Sultan Selim'in Ridaniye savaşından sonra Osmanlı sınırları içerisine giren bu topraklar için çeşitli vakıflar tahsis edilmiştir. Arazi vakıfları, hac yolu vakıfları, Haremeyn'de su vakıfları, eğitim vakıfları, deşîşe vakıfları, imâret ve dâruşşifâ vakıfları, zürri vakıflar, bu vakıfların çeşitlerini oluşturmaktadır. Deşîşe, bir kısım sahabenin, iri parçalar halinde öğütülen buğday ile arpaya, et ve hurma katarak oluşturdukları yemeğin adıdır. Daha sonraları ise, Haremeyn'e sevk edilecek erzağın temini için kurulan vakıflara bu isim verilmiştir.¹⁶ Zürrî vakıflar ise mevkûfâtın önce eşine, çocuklarına, nesli tükenene kadar nesline vakfedildikten sonra Haremeyn halkına verilmesini istemesidir.¹⁷ Haremeyn vakıfları hacıların yoldaki ve Haremeyn'e ulaştıktan sonra bütün ihtiyaçlarının karşılanması, orada bulunan ihtiyaç sahibi kimselerin erzak, barınma ve hastane ihtiyaçlarının temini gibi çeşitli amaçlara hizmet etmiştir.

¹⁶ Güler, Mustafa, "Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları", *Türkler*, I-XXI, Ed. Hasan Celal Güzel v.d., c.X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.470-482, s. 477.

¹⁷ Güler, a.g.m., s. 476.

Haremeyn vakıflarının gelirleri, surre alayları ile bu kutsal mekânlara ulaştırılıyordu. Surre alayı Recep ayında Haremeyn'e ulaşarak emanetleri sahiplerine veriyordu.

Tablo 27 – Haremeyn Vakıfları

HİZMET AMACI	VÂKIF		TOPLAM
	KADIN	ERKEK	
HAREMEYN-AİLEVİ	-	3	3
HAREMEYN-AİLEVİ-DİNİ	3	2	5
HAREMEYN-AİLEVİ-SOSYAL	-	1	1
TOPLAM	3	6	9

İncelenen döneme ait dokuz Haremeyn vakfı tespit edilmiştir. Bu da hizmet amaçlarına göre vakıfların % 5,29'unu oluşturmaktadır. Haremeyn'e hizmet amaçlı vakıf kuran vâkıfların üçü ilmiye, biri azatlı, biri esnaf sınıfının ve dördü de statüsü belli olmayanların kurduğu vakıflardır.¹⁸ Bu vakıflarda ağırlık, Haremeyn-ailevi-dinî vakıflardadır.¹⁹ Haremeyn vakıfların yedisi gayrimenkul vakıflardan, ikisi ise menkul vakıflardan oluşmaktadır. Bu vakıfların tümünü ise zürri vakıflar oluşturur. Sadece Haremeyn için kurulan vakfa rastlanmamıştır. Örneğin Mevlânâ Muhammed b. Ahmed, vakfettiği evi vefat edene kadar kendisine sonra sırası ile eşine azatlılarına bu son ikisinin nesilleri kesilene kadar çocuklarına, soyları kesildiği takdirde de Medine fakirlerine vermiştir.²⁰

Zürri vakıflarda “neslen ba‘de neslin ve fer‘an ba‘de fer‘in”²¹ denilerek soyu kesilene kadar kendi zürriyetine, daha sonra Haremeyn'e gönderilmesi, bu vakfin Haremeyn'e ulaşmasının mümkün olmadığını ve ulaşsa bile kim bilir kaç sene süreceğini düşündürmektedir. Ailenin bir veya daha fazla ferdinin savaşa katıldığı ve oralarda şehit olduğu, salgın hastalıklar veya daha farklı öldürücü sebeplerin çok olduğu

¹⁸ Bkz. Tablo 28, Haremeyn vakıfları.

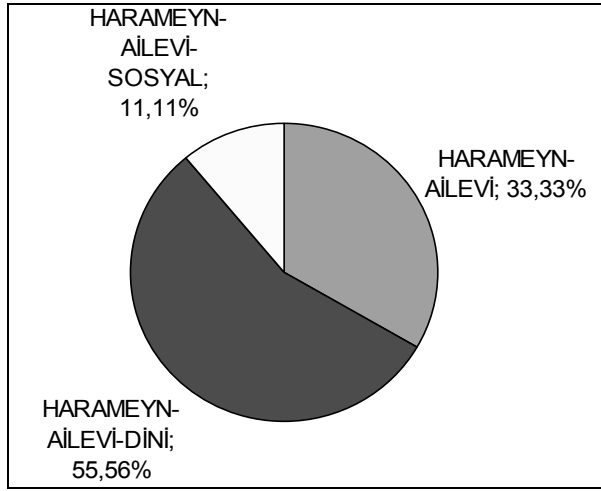
¹⁹ Bkz. Grafik 8, Haremeyn vakıflarının yüzdelik dilimi.

²⁰ B.Ş.S. A 74-116b.

²¹ Tabirin ifade ettiği manalar için bkz. Akgündüz, Ahmed, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Osav, İstanbul, 1996, s. 204.

düşünüldüğünde, o dönemde ailelerin yüzyıllar boyu neslinin devam etmesi mümkün görülmemektedir.²²

Grafik 7 – Haremeyn Vakıflarının Yüzdelik Dilimleri

V. AİLEVİ VAKIFLAR

Vâkıfın mevkûfâtını kendine, ailesine ve nesline vakfetmesi yoluyla oluşan vakıflar, ailevi vakıflardır. Bu vakıflara zürri vakıflar da denir. Ailesine vakfettiği mallarının yanında, başka amaçla ailesinin dışında kimselerin de kullanımını şart koşan vâkıfların oluşturduğu vakıflar “yarı ailevi vakfı” oluşturmaktadır.

Ailevi vakıfların amacı ve varlığı tartışma konusu olmuştur. Bu vakıflarda hayır amacının sembolik olduğu, kız ve erkek evladını mirastan mahrum bırakmamak ve eşit şekilde paylaşırabilmek, mülkün vârisler arasında parçalanmasını önlemek, kişinin malını müsadereeden kurtarmak gibi başka amaçlar taşıdığı söylenmektedir. Özellikle askeri sınıfın edindikleri mülkiyetin siyasi nitelikli olduğu, bunun aileye intikali için ailevi vakıflar kurmaları söz konusu edilmiştir.

Kişilerin ailevi vakıf kurmadaki niyetleri bilinmemektedir. Ancak ele alınan dönemdeki ailevi vakıflar incelendiğinde, hizmet amaçlarına göre oranı % 26,47’dir. Dinî amaçlı vakıflardan sonra ikinci sırada ailevi vakıflar gelmektedir. Yarı ailevi vakıfların oranı ise % 66,66’dır. Ailevi vakıfların içerisinde de % 46,66 oranla en fazla

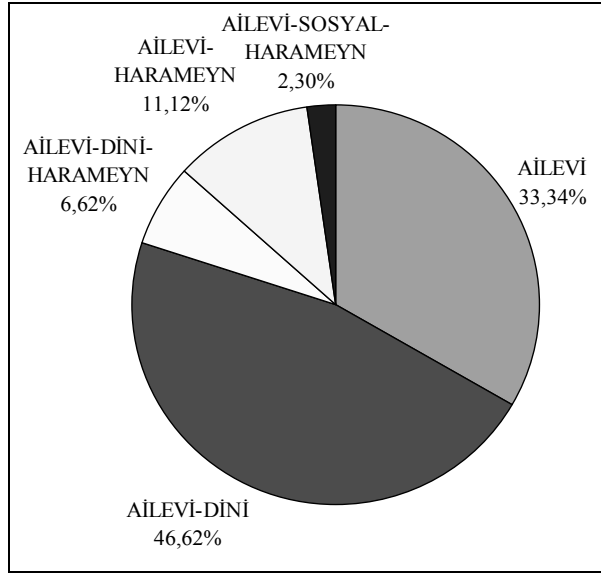
²² Güler, Mustafa, *Osmanlı Devleti’nde Haremeyn Vakıfları: XVI-XVII. Yy.lar*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 149.

sayıya ailevi-dinî amaçlı vakıflar sahiptir. Sadece ailevi vakıf kuran 15 kişiden beşi askeri sınıfa, onu ise reaya sınıfına mensuptur.²³ Ailevi-dinî amaçla vakıf kuranlardan 14 kişi de askerî sınıfa mensuptur. Buna göre ailevi-yarı ailevi vakıflarda toplam 45 kişiden 17 kişi askerî sınıfa, 28 kişi reaya sınıfına mensuptur. Askerî sınıfın oranı 37,77'dir. Reaya sınıfı daha fazla paya sahiptir.

Tablo 28 - Ailevi Vakıflar

HİZMET AMACI	VÂKİF		TOPLAM
	KADIN	ERKEK	
AİLEVİ	6	9	15
AİLEVİ-DİNİ	8	13	21
AİLEVİ-DİNİ-HAREMEYN	-	3	3
AİLEVİ-HAREMEYN	3	2	5
AİLEVİ-SOSYAL-HAREMEYN	-	1	1
TOPLAM	17	28	45

Grafik 8 – Ailevi Vakıfların Yüzdelik Dilimleri

²³ Bkz. Tablo 29, Ailevi vakıflar.

SONUÇ

Vakıf, satın alınmaktan ve devredilmekten korunmuş, menfaati ihtiyaç halinde bulunanlara tahsis edilen, hayırsever insanlar tarafından kurulmuş mülkiyet olarak tanımlanmıştır. Vakıf müessesesi ile vakfeden kişi Allah katında ve insanlar karşısında dini ve vicdani bir sorumluluğu yerine getirme inancı ile huzur bulmuştur. Vakıftan yararlanan insanlar da birçok ihtiyaçlarını vakıflar yolu ile karşılamışlardır. Bu da toplumda güven ortamının oluşmasını sağlamış, sosyal tabakalar arasındaki geçişleri kolaylaştırmış ve ekonomik dengeyi sağlayarak orta sınıfı inşaa etmeye çalışmıştır.

Vakıflar, üstlendiği belediye hizmetleri ile devletin yükünü azaltmış ve ülkenin ekonomisine ve kalkınmasına katkı sağlamıştır.

Vâkıf, malını kadı ve şahitlerin huzurunda vakfetmiştir. Böylece her bir ayrıntısı mahkeme kayıtlarına geçen vakıflar, vakfiye metinlerini oluşturmuştur. Tarihi bir belge olan mahkeme kayıtları, vakfiyeleri koruyarak onların değiştirilmesini ve kaybolmasını engellemiştir.

1550–1565 yılları arasında mahkeme sicillerindeki vakfiye kayıtlarının incelenmesi sonucunda, 123 vakfiye tespit edilmiştir. Bu vakfiyeler ışığında vakıfların Bursa toplumuna yaptığı katkılar ile toplumun vakıf kurumuna yaklaşımı belirlenmeye çalışılmıştır.

Osmanlı toplum yapısı genel anlamda reaya ve askeri sınıftan oluşmaktadır. Askeri sınıfı saraylı, ilmiye, seyfiye ve tarikat mensupları oluştururken, reaya sınıfını tüccar, esnaf, azatlı ve statüsü belli olmayanlar meydana getirmiştir.

Vakıf kurucularının statülerine, vakfedilen malların çeşidine ve vakıfların topluma yaptıkları hizmetin türüne göre ele alınan çalışmada, vâkıflar, birden fazla sosyal statü içerisinde değerlendirilmiş, bir vakfiye hem menkul, hem gayrimenkul statüsünde veya sosyal amaç açısından birçok kategoride ele alınmıştır. Bu vakıf müessesesindeki zenginliği gösteren güzel bir örnek olmuştur.

. Osmanlı toplumunun homojen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu sınıflandırma ise Osmanlı toplumunu daha iyi anlamak için yapılmıştır. Sosyal statüleri açısından sayılar incelendiğinde azatlıların, ilmiyeye mensup kimselerin ve statüsü belli

olmayan kişilerin vakıf kurmaya meyilli oldukları görülmektedir. Bazı azatlılar, hürriyetini elde ettikten sonra mal mülk sahibi olmuşlar, kendi azatlılarını serbest bırakmış, vakıflar kurmuşlardır.

Sosyal statüleri açısından ele alınan vâkıflarda, en fazla oranı statüsü tespit edilemeyen grup almaktadır. Statüsü belli olmayan grubun içerisinde esnaf, tüccar veya tarikat ehli kişilerin bulunması muhtemeldir. Ancak bu, vakfiyelerde belirtilmediği için bir değerlendirme yapılamamıştır.

Cinsiyetleri açısından vâkıflar incelendiğinde erkeklerin sayısının, kadınların sayısına oranla iki kat olduğu tespit edilmiştir. Ataerkil bir yapının var olduğu toplumda, kadınların da vakıf kurmaya meyilli oldukları görülmüştür. Kadın vâkıflar arasında ev, para ve mektep vakfi kuranlar bulunmaktadır.

Vâkıflar, hem menkul hem de gayri menkul vakıflar kurmuşlardır. Ev vakıfları, konut ihtiyacını giderirken, para vakıfları da ekonominin canlı tutulmasını sağlamıştır. Para vakıfları, esnafa, tüccara borç vermiş, tefeciliğin yaygınlaşmasını önleyerek ihtiyaç sahiplerinin sıkıntılarını gidermiştir. Para vakıflarının yıllık kâr oranları hesaplandığında, vakfedilen menkulun neredeyse yarısı kadar bir gelir getirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, zamanın ilmiye sınıfında büyük tartışmalara sebep olmuş olan para vakıflarının, incelenen dönemde toplumun her kesimi tarafından vakfedildiği görülmektedir. Sadece kendine yetecek kadar bir mala sahip olan, gayrimenkul vakfedemeyecek kimselerin de az miktarda bile olsa para vakfettikleri gözlemlenmiştir.

Bütün vâkıflar, vakıflarını hayır duyguları ile vakfetmişlerdir. Bu açıdan, vakıfların hepsinin dinî amaçlarla vakfedildiği söylenebilir. Ancak vakfin, nerelerde kullanıldığı göz önüne alınırsa, dinî, ailevi, sosyal, Haremeyn, eğitim vakıfları ortaya çıkmaktadır. Yine de dinî vakıfların, diğer kategorilere göre daha ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Osmanlı'nın klasik döneminde Bursa, ekonomik ve sosyal açıdan oldukça gelişmiştir. Hayır kurumları oluşturmaya meyilli olan Bursa halkı, bütün fırsatları değerlendirmiş ve çeşitli amaçlarla vakıflar kurmuşlardır. Toplum, sosyal hayattaki bütün ihtiyaçları kendisi karşılamaya çalışmış, devlete fazla yük olmamıştır.

KAYNAKLAR

Bursa Şer'iyeye Sicil Defterleri:

A 45	A 46	A 47	A 62
A 63	A 65	A 66	A 67
A 70	A 72	A 74	A 77
A 79	A 80	A 81	A 111
A 130	A 200	A 202	B 3

Akgündüz, Ahmed, “Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri”, *Türkler*, I-XXI, ed. Hasan Celal Güzel v.d., c.X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 447- 460.

_____, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Osav Yay., İstanbul, 1996.

Barkan, Ö. Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I”, *Vakıflar Dergisi*, sy. 2, Ankara, 1942, ss. 279–386.

Berki, Ali Himmet, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiyeler ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstılah ve Tâbirler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Doğu Matbaası, Ankara, ts.,

Bizbirlik, Alpay, “Osmanlı Toplumunda Vakıfların Sosyo-Ekonomik Boyutları ve Buna Dair Örnekler”, *Osmanlı*, I-XII, Editör: Güler Eren, c.V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 56-62.

Çataltepe, Sipahi, *İslâm- Türk Medeniyetinde Vakıflar*, Türkiye Milli Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.

Çetin, Osman, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları, (1472–1909)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Çiftçi, Cafer, *Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri*, Gaye Yayınları, Bursa, 2004.

Demirel, Hâle, Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2006.

- Döndüren, Hamdi, “Karz-ı Hasen”, *Altınoluk Dergisi*, sy. 63, Yıl 5, İstanbul, Mayıs, 1991, ss. 31–32.
- Gudiashvili, David, “XV-XVII. Yüzyıllarda Türkiye’de İpekli Kumaş Dokumacılığı”, *Osmanlı*, I-XII, Editör: Güler Eren, c.III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 86–95.
- Güler, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nde Haremeyn Vakıfları”, *Türkler*, I-XXI, Ed. Hasan Celal Güzel v.d., c.X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.470–482.
- _____, *Osmanlı Devleti’nde Haremeyn Vakıfları: XVI-XVII. Yy.lar*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 149.
- Hatemi, Hüseyin, *Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1969.
- İnalcık, Halil, “Bursa, I, XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar”, *Bulleten*, c. XXIV, Ankara 1960, ss. 45-102.
- _____, *Osmanlı Ekonomik Hayatı ve Sosyal Tarihi 1330–1600*, c.I, Çeviri: Halil Berktaş, Eren Yayınları, 2000.
- Kazııcı, Ziya, “XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devletinde İlmî Hayat”, *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, yay. haz., Mahir Aydın, 2. bas., Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999, ss. 135.
- _____, *İslâmî ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1985.
- Kepecioğlu Kâmil, *Bursa Kütüğü*, I-IV, BYEBEK, Genel No: 4519–4522.
- _____, *Tarih Lügati, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, ts.
- Keskioğlu, Osman, “Bulgaristan’da Türk Vakıfları ve Bâli Efendi’nin Vakıf Paralar Hakkında Bir Mektubu”, *Vakıflar Dergisi*, sy. 9, Ankara 1971, ss. 81–94.
- Kozak, Erol, *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, Sakarya Üniversitesi Matbaası, Adapazarı, 1994.

- Maydaer, Saadet, Şer'iyye Sicillerine Göre Bursa'da Kadın (1575–1600), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2002.
- Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, T.T.K. Basımevi, Ankara 2003.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2. baskı, M.E.B., İstanbul, 1971, c.I.
- Sami, Şemseddin, *Kamus-i Türkî*, Akdem Matbaası, İstanbul 1317–1898.
- Shaw, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmanlı, e Yayınları, İstanbul 1982, c.I.
- Tabakoğlu, Ahmet, “Klâsik Dönem Osmanlı Vakıf Sistemi”, *Cumhuriyetin 80. yılında Uluslar Arası Vakıf Sempozyumu Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 2004, ss.25–33.
- _____, “Osmanlı İçtimaî Yapısının Ana Hatları”, *Osmanlı*, I-XII, ed. Güler Eren, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 19–32.
- Yediyıldız, Asım, *Şer'iyye Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İkinci Yarısında Bursa Esnafı ve Ekonomik Hayat*, Arasta Yayınları, Bursa 2003.
- Yediyıldız, Bahaeddin, “Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış”, *Türkler*, I-XXI, ed. Hasan Celal Güzel v.d., c. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 180–215.
- _____, “Vakıf”, *İslam Ansiklopedisi*, I-XIII, c.XIII., M.E.B., İstanbul, 1986.
- Yüksel, Hasan, “Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI.- XVII. Yüzyıllar)”, *Osmanlı*, I-XII, ed. Güler Eren, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 49–55.

EKLER

Ek 1- İncelenen Vakfiyelerin Genel Tablosu

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükkan	Mektep	Bahçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
1	Aişe bt. İyaz	K		1	1	3		1	1		40	GM			Azeb Bey Mahallesi	AH	Statüsüz		A45-79b
2	Fatma bt. Muhammed	K		1	1			1	1			GM			İbn-i Neccâr Mahallesi	A	Statüsüz		A45-78a
3	İmam Mevlânâ Muslihuddin b. Muhammed	E	İmam	1	1				1			GM M	1000		Kurtoğlu Mahallesi	AD	İlmiye		A45-69a
4	Dilber Hanım	K		1					1			GM			Hoca Ali Mahallesi	AD	Statüsüz		A45-69b
5	Hüseyin Hıdır b. Mustafa	E										M	21000		Nalbantoğlu Mahallesi	D	Statüsüz		A45-26b
6	Emine Hatun bt. Ahmed el-Bâli	K		3				1	1		24	GM M	5000		Bolu (?) Mahallesi	AD	Statüsüz		A45-26b
7	Hacı Muhammed b. Bâli	E		2				1	1			GM			Yenice Mahallesi	DE	Tarikat		A45-16a

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
8	Muhammed b. Ali	E										M	1500		Hacı İskender Mahallesi	D	Statüsüz		A45-110b
9	Mustafa Bey b. Muhammed	E										M	4000		Hüdavendig ar Mahallesi	D	Seyfiye		A45-164b
10	Mevlânâ Kasım Halife b. Abdül Alim	E		1							60	GM			Şeker Hoca Mahallesi	AD	İlmiye		A45-154a
11	Seyyid Muhammed Çelebi b. Hüseyin	E		3	1	1			1			GM M	3000		Havuz (?) Mahallesi	AD	İlmiye		A45-335a
12	Fahriye bt. Abdullah	K		3				1	1			GM M	1500		Mücellidi Mahallesi	AD	Azadlı		A45-119a
13	Münevver Hatun bt. Abdullah	K										M	7200		Şeker Hoca Mahallesi	D	Statüsüz	Azadlı	A45-154a
14	Fatma Hatun bt. Abdulkerim	K										M	4600		Şeker Hoca Mahallesi	D	Statüsüz		A45-198b
15	İmam Mevlânâ Muslihuddin b. Muhammed	E	İmam	1	1				1			GM M	1000		Kurtoğlu Mahallesi	AD	İlmiye		A45-69b

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
16	Bursalı Seyyid Muhammed Çelebi b. Hasan	E		3				1	1			GM M	3000		İbn Kayagan Mahallesi	AD	İlmiye		A45-334b
17	Hacı Hamza b. Abdullah	E	Fırıncı	2	2	2		2	2			GM			Ulucami Mahallesi	AD	Esnaf	Azadlı	A45-300a
18	Şahduran bt. Ali	K		2				2	2			GM			Saray Mahallesi	D	Statüsüz		A45-199a
19	Ümmügülsüm bt. Merhum Muhyiddin el-Gedizi	K										M	10000		(...)	D	Statüsüz		A45-97a
20	Seyyid Mehmed Çelebi b. Hüseyin Bursevî	E		1	3			1	1			GM M	5000		(...)	A	Tarikat		A45-121b
21	Mustafa b. ???	E	İpekçi	1		1		1	1			GM			Şehreküstü Mahallesi	AD	Esnaf		A46-87a
22	Hacı Kemal b. Muhammed	E		4				1	2	1	47	GM M	11000		Umurbey Mahallesi	DE	Statüsüz		A46-172a
23	Nefise Hatun bt. Hıdır	K										M	4000		Hacılar Mahallesi	D	Statüsüz		A46-117a

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
24	Mustafa b. Abdullah	E		2				2	2			GM			Kutbeddin Mahallesi	A	Azadlı		A46-105b
25	Ankaralı Kemalın Oğlu Hacı Sinan	E										M	30500		(...)	D	Statüsüz		B3-1b 2a
26	Bursalı Muhyiddin Muhammed b. Veliyyüddin	E										M	2000		(...)	D	Statüsüz		B3-1b 2a
27	Kasım b. Yusuf	E										M	1500		Acemler Mahallesi	D	Statüsüz		B3-122a
28	Sultan Hatun bt. Mahmud	K										M	7000		Elvanbey Mahallesi	DS	Statüsüz		B3-77b
29	Hasan b. Yusuf	E										M	1200		Simidçi Mahallesi	D	Statüsüz		A62-29a
30	Fatıma bt. Ali	K		1				1	1			GM			Orhan Han Mahallesi	A	Statüsüz		A62-4b
31	Hacı Hamza b. Abdullah	E										M	100		Duhter-i Hoca Şeref Mahallesi	?	Azadlı		A62-54a
32 b. Ali	E		1				1	4		70	GM			Veli Şemsettin Mahallesi	D	Statüsüz		A62-19b

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
33	Kasım b. Yusuf	E						1			35	GM			İbn-i Nizam Mahallesi	D	Statüsüz		A63-135b
34	Şahlı b. Hamza	E		1							20	GM			İbn-i Sarâyî Mahallesi	D	Statüsüz		A63-104a
35	Hacı Davut b. Abdullah	E		2								GM M	10000		Tahta Kale Mahallesi	AH	Statüsüz		A63-92a
36	Hacı Ahmet b. Ömer	E	Değirmenci			1						GM			Hoca Naib Mahallesi	ASH	Esnaf		A63-143b
37	Eski İmam Nimeti Hoca b. Abdullah	E	İmam	2		4			1			GM			Tahta Kale-Şeyh Paşa Mahalleleri	ADH	İlmiye		A63-79b
38	İmam İbrahim b. Hacı Ali	E	İmam	1					1			GM			(...)	D	İlmiye		A63-61a
39	Hacı Ali Azadlısı Dilber bt. Abdullah	K		1								GM			(...)	AD	Azadlı		A63-58b
40	Hacı Davud b. Abdullah	E		2								GM M	1000		Yeni Bezzaz Mahallesi	ADH	Azadlı		A63-169a
41	Kader bt. Abdullah	K		1							18	GM			Akçeri (?) Sokak	AD	Azadlı		A63-156b

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükkan	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
42	Şehri bt. Abdullah	K										M	4000		Attâr Hüsâm Mahallesi	D	Azadlı		A63-114b
43	Şadiye bt. Abdullah	K		2				2	2			GM			Bursa Kalesi Mevkii	A	Azadlı		A63-112a
44	Merhume Aîşe bt. Mevlânâ Şehabeddin	K										M	3000		(...)	A	Statüsüz		A72-185a
45	Hızır b. Ali b. Turgut	E										M	2		Kilyos Köyü	D	Statüsüz		A70-29b
46	Mustafa b. Kemaleddin	E	Derici	2		3		1	1			GM			Tabakhane Mahallesi	A	Esnaf		A67-448a
47	Şehriyar bt. Abdurrahman	K				3				1		GM			Bedreddinzade Mahallesi	DE	Statüsüz		A67-450a
48	Hoca Salih b. İbrahim b. İşari	E										M	3600		Reyhan Mahallesi	D	Tüccar		A67-468b
49	Şehzade bt. Osman	K		3				2	1			GM M	3000		Muradiye-Elvanbey-Hamza Bey Mahalleleri	A	Statüsüz		A67-704b
50	Rabia bt. Hüseyin	K		1				1				GM			Karaşeyh Mahallesi	AD	Statüsüz		A80-120a

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
51	Hacı Sinan b. Yakup	E		1					1			GM			İshakbey Mahallesi	A	Statüsüz		A81-91b
52	Hacı Osman b. Hacı Ali	E	Değirmenci	2		1	1					GM M	6000		Kara Şeyh Mahallesi	A	Esnaf		A81-118b
53	Osman Ali b. İbrahim	E	Fırıncı			1					36	GM			Irgandı Mahallesi	D	Esnaf		A81-156a
54	Merhum Hoca Müslihiddin b. Münevver Şah	E										M	30000		Meydancık Mahallesi	D	Tüccar		A81-172a
55	Osman Ali b. Yakup	E		2				1	1			GM			Yıldırım Bayezid Han Mahallesi	AD	Statüsüz		A81-111b
56	Hacı Sinan b. Abdullah	E										M	6000		İsâ Bey Mahallesi	D	Azadlı		A81-101b
57	Muhammed b. Hacı Mustafa	E										M	6000		Çırakbey Mahallesi	D	Statüsüz		A74-102a
58	Mevlânâ Muhammed b. Ahmed	E		1								GM			Şeyh Paşa Mahallesi	AH	İlmiye		A74-116b
59	Zahide bt. Hacı Hasan	K										M	5000		Tatarlar Mahallesi	S	Statüsüz		A77-19a

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
60	Hacı Velinin Azadlısı Hacı Hüseyin b. Abdullah	E										M	372		Bâb-1 Zemin Mahallesi	D	Azadlı		A77-44b
61	Hacı Velinin Azadlısı Hacı Hüseyin b. Abdullah	E										M	3036		Bâb-1 Zemin Mahallesi	D	Azadlı		A77-45a
62	Sitti bt. Mustafa	K		1					1			GM			Elvanbey Mahallesi	AH	Statüsüz		A79-218b
63	Mustafa b. Sefer Şah	E		2	2				1			GM			Meydancık Mahallesi	AD	Statüsüz		A79-235a
64	İsa b. Mustafa	E		1					1			GM			Atpazarı Mahallesi	A	Statüsüz		A79-129b
65	Abdulkerim b. Nasuh	E										M	4000		Çukur Mahallesi	D	Statüsüz		A79-57a
66	Ali b. Durmuş	E										M	30		(...)	DS	Statüsüz		A79-42a
67	Hacı Nasuh b. Sadi	E										M	30000		Sultan (?) Mahallesi	AD	Statüsüz		A79-159a
68	Hacı Carullah	E				4						GM M	12000		Mücellidî Mahallesi	DS	Esnaf		A79-149a
69	Huriye bt. Abdullah	K										M	3000		(...)	D	Azadlı		A46-123b

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
70	Amine Hatun bt. Merhum Ahmed	K										M	9000		Koyuncuza de Mahallesi	D	Statüsüz		A47- 150a
71	Selime Hatun bt. Hacı Hayrettin	K		1				1	1			GM			İsâ Bey Mahallesi	D	Statüsüz		A47- 163a
72	Aişe Hatun bt. Seyyid Ahmet	K					1					M	(...)		Manavgat İbradı Köyü	DE	Statüsüz		A47-4a1
73	Hacı Süleyman b. Merhum Hacı Çalabvermiş el-Bursevî	E		2							232	GM M		400	Ebu Şahme Mahallesi	ADH	İlmiye		A47-4a2
74	Bayezid Dede b. Ali	E										M	5000		Hacı İskender Mahallesi	DS	Tarikat		A65- 278b
75	Perviz Hatun bt. Hacı İbrahim	K		1				1	1			GM M	1000		Emir Sultan Mahallesi	D	Statüsüz		A65- 216b
76	Mevlânâ Mehmed b. Seydi Ahmed	E		1				1	1			GM			Mes'ûd Makramevî Mahallesi	S	İlmiye		?
77	Hüsna Hatun bt. Abdullah	K		3				1	2			GM			Akbıyık Mahallesi	AD	Statüsüz	Azadlı	A67-84b

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
78	Müezzın Hacı Muhyiddin b. Merhum Muslihuddin	E	Müezzın	2								GM			(...)	AD	İlmiye		A72-179a
79	Hamza b. Abdullah	E		4				1	2			GM M	15000		(...)	D	Azadlı		A72-179b 180a
80	Attar Hacı Mustafa b. İshak	E	Attar	4		1		4	4			GM M	24000		Emir Sultan Mahallesi	AD	Esnaf		A74-121b
81	Hacı Velinin Azadlısı Hacı Hüsrev b. Abdullah	E										M	3037		Bâb-1 Zemîn Mahallesi	D	Azadlı		A77-45b
82	Hacı Velinin Azadlısı Hacı Hüsrev b. Abdullah	E										M	8016		Bâb-1 Zemîn Mahallesi	DS	Azadlı		A77-44a
83	Hacı Süleyman b. Abdullah	E										M	23600		Şeker Hoca Mahallesi	DS	Azadlı		A77-24a
84	Tokatlı Mevlânâ Hüseyin Çelebi b. Mustafa Çelebi	E										M	6000		Maksem Mahallesi	D	İlmiye		A79-185a

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görey/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
85	Amine Hatun bt. Hacı Sinan	K										M	3000		Sevindik Mahallesi	D	Statüsüz		A79-90a
86	Bursalı Katip Mevlânâ Alaaddin b. Mustafa	E	Kâtip									M	35000		(...)	D	İlmiye		A79- 124b
87	Kameri Hatun bt. Abdullah	K										M	5500		Sivasî Mahallesi	D	Statüsüz	Azadlı	A79- 109b1
88	Hoca Sinan b. Abdullah	E										M	3000		Sivasî Mahallesi	D	Azadlı	Tüccar	A79- 109b2
89	Hoca Sivasî	E										M	900		Sivasî Mahallesi	D	Tüccar		A79- 109b3
90	Sitti Hatun bt. Ali	K		1		1						M	1000		Hacı İlyas Mahallesi	AD	Statüsüz		A79-92a
91	Muhammed Çelebi b. Hacı Veli	E										M	400		Akbiyık Mahallesi	DS	İlmiye		A79-70b
92	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E										M	30000		Abdal Mehmed Mahallesi	D	İlmiye		A79-38b 39a1
93	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E										M	11000		Abdal Mehmed Mahallesi	S	İlmiye		A79-38b 39a2
94	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E		6				1	1			GM			Abdal Mehmed Mahallesi	D	İlmiye		A79-38b 39a3

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
95	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E			6							GM			Abdal Mehmed Mahallesi	A	İlmiye		A79-38b 39a4
96	Mustafa Çelebi b. Muhammed	E		2				1	1			GM			Abdal Mehmed Mahallesi	D	İlmiye		A79-38b 39a5
97	Habibe Hatun bt. Abdullah	K		1				1				GM			Mantıcı Mahallesi	A	Statüsüz	Azadlı	A79-240a
98	Nefise Hatun bt. Hacı Muhammed	K		1					1		24	GM M	4000		Ahmed ed-Dai Mahallesi	D	Statüsüz		A81-63a
99	Hacı Mustafa Çelebi b. İvaz	E										M	7000		Ahmed Bey Fenâri Mahallesi	D	İlmiye		A81-97a
100	Taç Hatun bt. Merhum	K										M	9000		Darphane Mahallesi	D	Statüsüz		A81-116b
101	Muhammed Çelebi b. İlyas	E	Baytar	2	1			1			320	GM			Nalbantoğlu Mahallesi/Şehreküstü Mahallesi	D	İlmiye		A81-160a
102	Hüseyin b. Abdullah	E										M	7000		(...)	D	Azadlı		A81-92b

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
103	Hacı Muhtereme Hatun bt. Merhum Molla Abdullah	K								2		M	10600		İsâ Bey Fenârî Mahallesi	D	Statüsüz		A81-66a
104	Sitti Hatun bt. Muhammed Çelebi	K										M	140000		(...)	DS	Statüsüz		A111-31b 32a
105	İmam Abdülcebbar b. Muhammed	E	İmam							21		M			(...)	E	İlmiye		A111-30a
106	Aişe Hatun bt. Kemal Bey	K		1								GM M	2000		Akbıyık Mahallesi	D	Statüsüz		A111-33b
107	Surur bt. Abdullah	K										M	3000		Ebu İshak Mahallesi	D	Azadlı		A130-6a
108	Hüseyin Bey b. Hasan	E		2				1	1		48	GM M	900		Hasan Paşa Mahallesi	AD	Seyfiye		A130-10b
109	Abdullah b. İskender	E		1						4		GM M			İskender Hoca Mahallesi	E	Statüsüz		A130-15b1
110	Hacı Muhammed b. Abdullah	E										M	1000		İsâ Bey Köyü	D	Azadlı		A130-15b2

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası
111	Abdullah Çelebi b. Muhammed	E										M	10000		Çırakbey Mahallesi	DS	İlmiye		A130-19a
112	Münevver bt. Abdülaziz	K		1							60	GM			Hacılar Mahallesi	AH	Statüsüz		A130-18b
113	Hatun bt. Abdullah	K		1					1			GM M	300		Atpazarı Mahallesi	D	Azadlı		A130-36a
114	Hacı Muhammed b.Mahmud	E		3				1	1			GM			Sultan Selim Han Mahallesi	A	Statüsüz		A130-38a
115	Fatma Hatun bt. Yahya	K		1				1	2		44	GM M	1500		Umurbey Mahallesi	D	Statüsüz		A130-40b
116	Fahriye bt. Abdullah	K		1				1	1			GM			Kız Ya'küb Mahallesi	D	Azadlı		A130-96a
117	Mevlânâ Sinaneddin Çelebi b. Merhum Mevlânâ Ali Çelebi	E			1	2	1					GM			Hüdavendig ar Mahallesi	E	İlmiye		A200-29b
118	İvaz b. İsmail	E		1							35	GM			Çancılar Mahallesi	A	Statüsüz		A200-39b
119	Muhammed Çelebi b. Ali	E										M	4000		Samanlı Mevkii	D	İlmiye		A202-18a 18b

Sıra	Vakıf	Cinsiyet	Görev/Unvan	Ev	Oda	Dükân	Mektep	Bağçe	Kuyu	Kitap	Akarı (Dirhem)	Vakfın Çeşidi	Gümüş Para	Altın	Vakfın Mevkii	Vakfın Hizmet Alanı	Vakfın Sosyal Statüsü 1	Vakfın Sosyal Statüsü 2	Defter Numarası	
120	Muhammed Çelebi b. Ali	E										M	4000		Samanlı Mevkii	D	İlmiye		A202-19b	
121	Mustafa b. Abdullah	E										M	16000		Ali Paşa Mahallesi	DS	Azadlı		B3-66b, B3-121a	
122	Murad Bey b. Abdulhay	E										M	4000		Hamza Bey Mahallesi	D	Seyfiye		B3-124b	
123	Zeynep Hatun bt. Abdullah	K										M	27000		Emirsultan Mahallesi	D	Statüsüz	Azadlı	B3-70b	
GENEL TOPLAM				105	20	28	2	43	56	29	1113		690893	400						

Vakfiye Örneği 2 – A 200-29b

A-200 29b

انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل
 عن غير شئ في العلم والموال وقر العتقاد واللاه ان مولانا سنان الدين صاحب من رجع مولانا علي بن العباس وارتجاع اليه
 بعد طالع وطوبى صافى ما هو عليه الصحيح وصفه الصريح وذكر دار القبله الكائنه في موضع الجوز في موضع غارة
 المروج ما يزرعها ويركا بطاريزها الجنبه فانهما له الحايه على سبب وصفه وخرط فيها اثني عشر شجر الخريف
 بالظرف انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل
 النواصف المذكوره على شئ منها الايمان هو وصف على مصالحها المذكوره في الكائنه في الكائنه في الكائنه في الكائنه في الكائنه
 حيد السبع
 الخريف في الظرف المذكور ووقفه لوالده القوي ابيه وبابركاه القضاي
 المسمى انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل
 المحرمين بالظرف المذكور ووقفه لوالده القوي ابيه وبابركاه القضاي
 والموال وقر العتقاد واللاه ان مولانا سنان الدين صاحب من رجع مولانا علي بن العباس وارتجاع اليه
 بعد طالع وطوبى صافى ما هو عليه الصحيح وصفه الصريح وذكر دار القبله الكائنه في موضع الجوز في موضع غارة
 المروج ما يزرعها ويركا بطاريزها الجنبه فانهما له الحايه على سبب وصفه وخرط فيها اثني عشر شجر الخريف
 بالظرف انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل
 النواصف المذكوره على شئ منها الايمان هو وصف على مصالحها المذكوره في الكائنه في الكائنه في الكائنه في الكائنه في الكائنه
 حيد السبع
 الخريف في الظرف المذكور ووقفه لوالده القوي ابيه وبابركاه القضاي
 المسمى انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل انما اخرج ليوازل
 المحرمين بالظرف المذكور ووقفه لوالده القوي ابيه وبابركاه القضاي

يوم الخميس ١٢٧٢

Vakfiye Örneği 3 - A 63-156b

وصحة محمد بن الشيخ الشريف محمد بن عبدان ولزوت واعترفت بانها وقفت وصبت ما هديتها وملكها وذكر الميرزا الكا
 في محمد بن عمري الحاوي على سبب حجة وعلى ما اشترك وكيفية مدينة ذات اشجار مشرقه ومحوطه الحدود وتقدر بدي
 وبالطوبى الخاص وملك محمد بن شياط وبالطوبى العام ومقاطعة ارضه في كل سنة ثمان عشرين درهما راجح المصلحة المدعو
 صحة بن عبدان وعلى اولاده واولاد اولاده الخ لا يقرض شي على محمد بن عمري بشرط ان يقرأ في كل سنة
 ختمه الميرزا العظيم لوجه الوالد المذكور وقفا صهيح شديدا معاشه لطلب الرفق والتمساع والرفوع

Vakfiye Örneği 4 - A 45-78a

الحمد لله الذي اوج على عباده المتقين لقبول الثوابات والهمم في اذله قبوله نقول للافتقار في سبيل الله وجهته للفقير المسكين والضعيف المسكين واليتيم
 بصوره ولا تنقطع بالمانات والصلوات على رسول الله صابغ الطهرين والباقيات والبر والحق والعدل والبر والحق والعدل والبر والحق والعدل والبر والحق والعدل
 في فضائل ما بهرته للبر والحق والعدل والبر والحق والعدل والبر والحق والعدل والبر والحق والعدل والبر والحق والعدل والبر والحق والعدل والبر والحق والعدل
 عن كونها من حلال الله تعالى الذي الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى
 لفضائل الفضائل التي اوج الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى الموفى
 بالية تنسب في و بالوفى عنه سبحانه والجاره سبحانه في رعايته والجاره محمد بن يوسف والجاره سليمان بن ميمون والجاره محمد بن الحسين والجاره
 توناسر بن علي والجاره من موكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة
 لغيرها الا ما من صدر من الموكلة منها وذلك في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات
 سفلي وغيره وتحتها صفه وفرض وقاية ماء وكيفية فوطه ذلك في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات
 بحكم الموكلة وقاية الحقوق على نفسها لنفسه ما لا يتر في قيد البيوت وغيره فاتها الموكلة في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات
 على رولاه وغيره ما غنم بنت عبد الله ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه
 عن ذلك كونه وقفا على ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه
 كونه طيفه في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات
 على في سكن فيه وشفقة للوقوف المذكور بقية صلاتها وبعد ما تزوجها الموكلة ووجه الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة
 في الحسنة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة
 في رولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه
 ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه ولولاه
 شرفه في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات
 الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة الموكلة
 تعالى عليها لجمعها في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات
 في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات في جميع الكليات

وافتتحت مصحفة واقصة في سنة اربع مئة وخمسة وتسعون في مدينة حلب
حياتها ما هو لها وحق من حقها وحق من حقها الى غير هذا الوقت من هذا الوقت
عشرة الاخرى من فضلى رابع في الوقت لتلاوة القران العظمى في كل يوم
جاءه او مور بيك سحر وسحر غيره وتلاوة سورة مباركة وتلاوة سورة الفلاحة في كل
ليلة الاحد في الجامع الشريف المزبور ولقراءة مولد النبي صلى الله عليه وسلم في كل سنة في شهر المولد في كل
سنة وتلاوة المبلغ المزبور في يوم من ايام شهر ربيع الثاني في كل سنة في شهر المولد في كل سنة
حاطر في حصد من الزرع يعطى منه لكل من يقرأه في اوله اربعة اشهر وفي كل سنة من ايام شهر ربيع الثاني في كل سنة
في كل يوم من ايام شهر ربيع الثاني في كل سنة من ايام شهر ربيع الثاني في كل سنة من ايام شهر ربيع الثاني في كل سنة
بير او المولد المزبور في كل سنة مائة درهم وياخذ لحي وتولية في كل سنة مائة درهم في كل سنة
لتلاوة القران المزبور في كل سنة مائة درهم وياخذ لحي وتولية في كل سنة مائة درهم في كل سنة
ويعطى لولد من ابناء المسكن الصالحين اهل الخير في اهل محل الجامع الشريف المزبور ويؤتى
اوصاف مصطفى رجب في كل سنة مائة درهم وياخذ لحي وتولية في كل سنة مائة درهم في كل سنة
ما ظن عليه حسنة الله القلبي حقا وكما شرعا وصعب من كل عام على ابناءه في كل سنة
ولا يخلع ولا يخلع ولا يخلع ولا يخلع ولا يخلع ولا يخلع ولا يخلع ولا يخلع ولا يخلع
الذي يورث الله الارض من عليها وهو خير الوارثين وصغير احواله مصطفى رجب في كل سنة
التي يورث الله الارض من عليها وهو خير الوارثين وصغير احواله مصطفى رجب في كل سنة
احم الواقفة المزبور بالافراد بالقبول الذي في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة
بشرها في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة
المزبورين قد تملكوا رخصيا بالوقف المزبور وانما لا يغوي لئلا يقع ولا يخصص لها في كل سنة
بهم من الكسب ولا يخصص من الكسب اقرارا واعواقا في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة
تصدق في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة
والعلة اخيرة الفاضل المصنف بين احوال الله تعالى في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة
شوقا في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة
على كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة
وتجلبد صحرى شرعيه في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة
تحويل ولا تغيير ولا تقطيع وجهه في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة في كل سنة
فانما انتم على الدين بديونته لكم جميعا علم

وقد روي عن ابي عبد الله عليه السلام قال لا تقبلوا من احد منكم ان يبيع نفسه فانه يبيع نفسه لله
او يبيعه لغيره فانه يبيعه لغيره لله او يبيعه لغيره لغيره لله او يبيعه لغيره لغيره لله
او يبيعه لغيره لغيره لله او يبيعه لغيره لغيره لله او يبيعه لغيره لغيره لله او يبيعه لغيره لغيره لله
او يبيعه لغيره لغيره لله او يبيعه لغيره لغيره لله او يبيعه لغيره لغيره لله او يبيعه لغيره لغيره لله

Vakfiye Örneği 10- A 62-54a

عقدنا في سنة ١١١١ هـ على أيدى الفقهاء ...
 بشهادة مؤمن ناعدا الشريفة ...
 وطوبى صافية ما هو له ...
 والوظيفة المستوفية ...
 ورحمة من المولى ...
 لوجه من الوجوه ...

أما ما ذكره في الوقف المذكور من عهده ...
 هذا الوقف المذكور ...
 في سنة ...
 في ...
 في ...

Vakfiye Örneği 11- A 45-300a

أول ما جاء من نصوص الوثيقة ...
 لربنا في حطيق ومصطفى ...
 نهار ما حال الوقف ...
 وصلى الله على نبينا ...
 وكونه من المولى ...
 بكونه متولى ...
 ثمارة الموزة ...
 لجمع المزرعة ...
 بتسوية غلبته ...
 العام في التوفيق ...
 ما لا يفتقر ...
 وسورة يس ...
 المكون من ...
 يكونه ...
 وقفها ...
 لقرآن ...
 لقرآن ...

بسم الله الرحمن الرحيم

A-77
19

الحمد لله الذي جعلنا من خلقه
 المومنين والصلوة على نبيه محمد
 وآله الطيبين الطاهرين
 ايمانهم فهدانا لهذا صراط مستقيما
 في جليل الرحمة السنية الفداء
 وعلاوة بوضوح من خلافة كورني
 سيدنا محمد بن موسى بن جعفر بن محمد
 بن جعفر بن داود بن موسى بن جعفر بن محمد بن علي بن ابي طالب
 سعة نفوسنا في الجاهل بيقين في لغة الامم المتكلمة في اللغة العربية والاسلام
 الصالحين الصالحين غزيرة في شايذة الخارج الطاهر لعمري المومنين في الامم
 المتكلمة في اللغة المتكلمة على الوقت الذي ذكر فيه بان اهدى الله فاه المستخرج
 قد اوصد حله في قضاها ولو كان جديا ما بناها وقضت في حلسه بنه في الايج
 ابتداء لوجه من الكمال المنان وجرها عيناها لولم في البنين وطلبت كما في الرجة
 وقت الحرف واليدان مبلغ عنة الا في من فففي راج في الوقت وشطره كبرون
 المدعية الزبوت متولية حسة لتسار جميع المبلغ الموصوف الموصوف المتوف
 من كفا بعد فانهما في شطره بان يستخرج المبلغ الوصي به المومنين المتوف
 المذكورة بالعاملة السخنة والراجحة المدعية على بعد يكون في كل من جرد
 في كل علمها واحد ولو جرد المومنين حصر فوقه وتبين في كل
 او يتبين واحد ما حسب اقتضاها لال وان لم يجمع في المبلغ الموصوف المذكور
 الى المتكلمون في الموقوف بعوارض على فراه اهدى من جرد الزبوت في
 الزام المومنين لم تكف اعماه اهدى من جرد السنون بالمر على الوصوف المومنين
 للرباع وقفا صهاش عا ثابا على هذا الاصل الذي فانهما شران
 وقلا في حصر عينا في فون بالعماء والقنول يكون من التقا والمرد في حصر
 في الباطن القنول في كل المومنين الفصم هذه العينة في كل المومنين
 المومنين صهاش عا ثابا على هذا الاصل الذي فانهما شران
 المذكور او بالثالث المومنين المومنين ما في المومنين المومنين
 او المومنين المومنين فان في نصيب المبلغ المومنين المومنين
 متقفا صهاش عا ثابا على هذا الاصل الذي فانهما شران
 ولا يفسد لوجه المومنين وسبب الاصل في حصره في المومنين
 والنظر في التوف

زانیه مصفى برکات الدير بانه وقف بايولده ويك من من وقت تصرفه الى صمدور هذا الوقت سنة وكون جميع المنزل
 بانه في قلم الديباغ غير اشتمت به بغير تصنيف قديهما صفتان وعن فرن وفاشماه وصنبة وكسيف رحوطه المذكور قبل ملك
 بسفاه وشرقاً بالهريق الخاص وغرباً ملك مرضى وبنيت جديله وسيلابك على نلس سروي وجمع البكة الى الديباغى الكائين
 في الديباغى مع ما فيه من اسباب الدباغ والاشياء كما ذكرنا وغيره المذكور غير ما وقف الوراق المذكور وبالطريق العالى من
 نياض الباقية وجميع بناء الدكان الذى فى الآخرة من اسواق المذكور ما فيه من الآلات والابواب واسبابها البضا المحيطة
 بين المذكور وبالطريق العالى من الخواص الباقية اشتمت على حق فوقة وجميع بناء فمس عجات سلاصقة كما منه فى الديباغى
 وبقية الدكان المذكور وشرقاً بالدكان المذكور وغرباً بجدار اخصى وشمالاً بالطريق العالى وجميع بناء الدكان الآخرة
 بنية الديباغى ايضا المذكور بقية الطريق الخاص وشرقاً بالطريق العالى وغرباً بجدار اخصى وشمالاً بالدكان المذكور
 عند ارض من الدكان كغيره واخراجات غير الدكان المذكور والا كل سنة ما نورد بهما يدعى الى وقف بية على محرابه وقف باوصوفها
 فيها ولواصعها وجميع ما فيها من آلات الدباغ واسبابها على نفقة دائمة بعد اتموم تساقط الاقان الشرعية لما رفا
 عامه عوامه اجراء من القرآن نفعهم بعد صلوة الكعبة مسجد الدباغى من قبله الا فوا انى وقفها الى الوراق المذكور
 مع ايمان قولان محمد زهد الامم اسمها المذكورم للاصلية ابناء الوراقم للاصلية ابناء سلاصقة الى الوراقم
 يراد انهم من العلماء النجوى وسلاوة الحر والافر لانه محملى على الاصلية اسما سلاصقة الى الوراقم بقا من اسراد
 على ولادة الثابت لاجدس عنها المعلوم والبايع دار التعليم الواقع فى راس البويعم للاصلية ابناء الوراقم واسما اسما الى الوراقم
 مبرود جامع ابناء وغيره بويه الى ايمان فضل ما دون قبام من يراه كما من الاسماء والعتقد وقية لجنة التولية ديما ولشدا
 با وشرط الصان احبته محمد بنى المذكور ما درج جامع ابناء والى من فزاد اعراض المذكورم وقفها على جامعها وسلم
 لها الى التولى المذكور وهو فقهها منه ما كافتد اقرارا مصداق كمالها على لجنة التولية وسما سلاصقة
 على اشرافه صفه كلى وقفها لارضا منفقا علم
 محمد زهد الامم اسمها المذكورم للاصلية ابناء الوراقم للاصلية ابناء سلاصقة الى الوراقم بقا من اسراد
 على ولادة الثابت لاجدس عنها المعلوم والبايع دار التعليم الواقع فى راس البويعم للاصلية ابناء الوراقم واسما اسما الى الوراقم
 مبرود جامع ابناء وغيره بويه الى ايمان فضل ما دون قبام من يراه كما من الاسماء والعتقد وقية لجنة التولية ديما ولشدا
 با وشرط الصان احبته محمد بنى المذكور ما درج جامع ابناء والى من فزاد اعراض المذكورم وقفها على جامعها وسلم
 لها الى التولى المذكور وهو فقهها منه ما كافتد اقرارا مصداق كمالها على لجنة التولية وسما سلاصقة
 على اشرافه صفه كلى وقفها لارضا منفقا علم

وقفية حاشية
الحرمين والنبأ واليه على من يورثه الوارثين والارثاء والارثاء
صحة شرعية وصحة شرعية بغير حضوره وبنية مقنة عنده من شهره ولا ناصح
عبد القدر الامام محمد باب حرمه الحرة ومولانا انا صرح الحاج عوض في الجاهلية
بجهد محمد علي الحاج له الوصي الشرعي للمصير المدعى عطاء الله ومصطفى
ابن الخولع والير اسمعير ومحمد بن ظهير اصرح الوكيل الشرعي في قبة كلنا
مستخدين زوجه الحاج مير عبد بن المولود محمد بابة حسيه الميرزا هوش الميرزا
ولي المذكور وهي حفنة محمد بن الشريف فوطك ظهير الميرزا بالحدود
عما على الدعوى الصادرة عن قبة علي بن فضل المولود عبد الرضا الاكبر في
بان الحاج والمولود الميرزا قد اوصى حال مرضه وتوعد جسد بانه وصيه
وطبوس لهيا صفة ومغفرة لهم بغوا اذ في اوله بطلوا ثمانية
الآة درهم وست عشر درهما فضيا اجمالي الوقت وشرط ليرثه المبلغ
الموصى به الموقوف المسعود الموقوف المتصور بالعامه الشرع والمرايا المعتبرة
منه في تكمنه في كل عشرة درهم في كل سنة درهما واحدا وتوعد
صحة قوي وكفيرة تفكر على المال او يكتفي باحد ما صاب اقتضاء الله في
الوافر المذكور عليه في الآفة درهم ويا يقر في مع وثلف وكسيرة
فضيا من هذا المبلغ الموقوف المسعود على السبع لم يكن ليا او موفرا في
عمر المذكور بشرط ان يقرأ من القران العظيم والكتا الكلي كل واحد
جدا واحدا وكل واحد بعد صلوات النبي محمد وآله فانه بالقران
المذكور غير غير ايضا في جميع الودع وسما درهم وثلف في اربعة درهما
منه في كل سنة الموقوف المسعود للتكليف العرفي المعروف في ارضه فقرأه
سبعة في المدة مما يخصه في المبلغ المصير لعموا غير القران بصدقه وقران
كفلا في الاصل في سبعة في وقتها منها ثعبا وحسب كما عينا ثعبا في
الاصياء الى وفاة شراك منها شتر بمقنة بالسياء والقنول لكونه
والعروة في كل الماشا اليه بجمع حرك الوصية في ثلث مال ارض الميرزا
لوفائه في وقتها منها ثعبا ايضا المبلغ الموقوف المذكور وقفا لا يمتنع ما
فلا يجوز تبخير ولا تضيق بوجهه في سبب الاسباب والاشياء
الاشراك والتبخر والقطر والتميز في البيع الربو عشر شهر

ÖZGEÇMİŞ

Fatma KIRÇIL AKKOÇ

Doğum Yeri ve Yılı: Bursa – 02.01.1984

Öğr. Gördüğü Kurumlar:

Başlama Yılı

Bitirme Yılı

Kurum Adı

Lise:

1997

2000

Nilüfer İmam Hatip Lisesi

Lisans:

2001

2005

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans:

Doktora:

Medeni Durum:

Evli

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi:

:İngilizce
:Arapça

Her iki dil de orta düzey

Çalıştığı Kurum (lar) :

Başlama ve Ayrılma Tarihleri

Çalışılan Kurumun Adı

1. Diyanet İşleri Başkanlığı-

2008

Diğer:

04/03/2010

Fatma KIRÇIL AKKOÇ